

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК 911.3

**ПОЛЦЕНТРИЧНІСТЬ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ –
ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Урбаністика та регіональний розвиток

Магістерська робота
студентки 2-го курсу ОР Магістр
Рашевської Дар'ї Андріївни

Науковий керівник:
доктор географічних наук, професор
Мезенцев Костянтин Володимирович

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІЦЕНТРИЧНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	5
1.1. Поняття поліцентричності розвитку регіону	5
1.2. Модель розвитку регіону «центр-периферія».....	9
1.3. Методика дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2.ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ	20
2.1. Міста Донецької області	20
2.2. Донецьк як регіональний центр	29
2.3. Просторові моделі розвитку Донецької області	35
РОЗДІЛ 3. ПРОСТОРОВІ ЗМІНИ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	42
3.1. Окупація території Донецької області (квітень-червень 2014 року)	42
3.2. Краматорськ та Маріуполь як регіональні центри: бачення мешканців та експертів	46
3.3. Аналіз сприйняття просторових змін мешканцями Краматорська з набуттям містом статусу адміністративного центру Донецької області	59
РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІСЛЯ ПОВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ	62
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення поліцентризму розвитку регіонів є важливим, оскільки ця концепція є однією з ключових у стратегії розвитку регіонів та держави в цілому. Поліцентризм передбачає розвиток кількох центрів різного рівня в регіоні, що сприяє більш рівномірному розподілу ресурсів та зменшенню ризику соціально-економічної диспропорції між різними територіями.

Вивчення поліцентричності Донецької області є дуже актуальним, оскільки ця область зазнала значних змін після початку війни на Донбасі у 2014 році. До повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року регіон переживав період реформування та відновлення після війни, і вивчення поліцентричності допомагало у формуванні стратегії розвитку регіону та забезпеченні економічного та соціального розвитку у майбутньому.

Вивчення поліцентричності Донецької області може допомогти визначити у майбутньому, які території регіону мають найбільший потенціал для розвитку в якості регіональних центрів, а також які перешкоди існують на шляху до їх розвитку. Крім того, дослідження поліцентричності може допомогти визначити, які ресурси потрібні для розвитку регіональних центрів, яким чином їх можна залучити та які інструменти державного регулювання можуть допомогти в цьому процесі.

Значення поліцентричності Донецької області стане особливо важливим у сучасних умовах, коли регіон матиме певні виклики після повної деокупації області. Поліцентричний розвиток може сприяти створенню умов для збалансованого розвитку регіонів та збільшенню їх економічного потенціалу. Тому вивчення поліцентричності Донецької області є важливою складовою розвитку територій та є актуальним для науковців, політиків та громадських організацій, які працюють з проблемами розвитку Донецької області.

Отже, **метою кваліфікаційної роботи магістра** є суспільно-географічний аналіз поліцентричного розвитку Донецької області.

Для досягнення поставленої мети виділено наступні **завдання**:

- аналіз та узагальнення попередніх досліджень з питання поліцентричності просторового розвитку регіону та моделі «центр-периферія» та їх застосування;
- оцінка ролі Донецька як регіональної столиці;
- аналіз розвитку головних регіональних центрів Краматорська та Маріуполя після 2014 року;
- проведення інтерв'ю з мешканцями Краматорська щодо поліцентричного розвитку регіону;
- аналіз опитування мешканців Маріуполя щодо визначення центру і гіпотетичної можливості створення окремої одиниці – регіону Приазов'я;
- проведення глибоких експертних інтерв'ю щодо поліцентризму Донецької області і перспективи на майбутнє;
- обґрунтування бачення розвитку регіону після повної деокупації.

Таким чином, **об'єктом** даного дослідження є регіональні центри Донецької області, а **предметом** – просторово-часові особливості розвитку регіональних центрів Донецької області.

При виконанні дослідження використовувалися методи наукових досліджень: аналізу та синтезу (вивчення спеціальної літератури, документів, а також Інтернет-ресурсів), узагальнення та систематизації, картографування, глибоких інтерв'ю, опитування, а також побудови моделей Вороного та гравітаційного моделювання.

Структурно робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Кваліфікаційна робота магістра викладена на 102 сторінках тексту, включає 5 додатків, 26 рисунків, 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІЦЕНТРИЧНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Поняття поліцентричності розвитку регіону

Соціально-економічний розвиток різних регіонів і країн світу демонструє такі тенденції, як територіальне концентрування, агломерування, зростання нерівності та зростання ролі міст у національній економіці та світовій економіці. Ці тенденції стають ще більш виразними під впливом глобалізації та відкритої економіки. Водночас, надмірна концентрація населення та господарської діяльності в одному центрі може негативно вплинути на економічний, соціальний та екологічний розвиток території в цілому. Звідси необхідність забезпечення умов для поліцентричності розвитку регіону, тобто формування багатьох центрів соціально-економічної діяльності [4].

Центрами такого розвитку мають бути міста. Комплексна теорія міст як полюсів зростання була розроблена наприкінці 1970-х років і найбільш повно сформульована та висвітлена у працях Дж. Будвіля, П. Клаваля, Г. Річардсона та Г. Торнквіста, які розвинули розуміння того, що чим більше полюсів розвитку у регіоні, тим менші її регіональні та галузеві диспропорції [34].

На Всесвітній конференції Habitat II, що відбулася в Стамбулі в 1996 році, уряди 171 країни світу офіційно визнали зростаючу роль міст у національній і світовій економіці. Міста відіграють провідну роль у зміні способу життя населення, моделей виробництва та споживання, просторової структури поселень і виробничих місць.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики», регіональний розвиток – це процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіоні [31].

Для країн ЄС затверджено та фактично реалізовано модель регіонального розвитку і це – поліцентрична модель, яка є основою плану територіального

розвитку ЄС та Лейпцизької хартії, що має забезпечити збалансований розвиток європейських міст [10].

Поліцентричність регіонального розвитку можна визначити як модель соціально-економічного розвитку окремого регіону, в якому населення та економічна діяльність зосереджені в кількох (двох або більше) географічно відокремлених, але функціонально взаємопов'язаних центрах однакового розміру [4]. Таким чином, поліцентрична модель регіонального розвитку базується на структурованій багаторівневій системі сильних центрів місцевого, регіонального та трансрешіонального значення. Чим вищий рівень розвитку центру і складніші та різноманітніші функції, тим більша інтенсивність розвитку прилеглих територій. Адже вона отримує від центру низку стимулів для регіонального зростання: нові види економічної діяльності, організаційні форми, тенденції способу життя тощо [10].

У моноцентричній моделі, яка все ще є типовою для багатьох регіонів України, міста «вписані» у жорстку вертикальну ієрархію з розвитком за рахунок тих, що знаходиться нижче. Провідний центр (столиця – обласний центр, обласний центр – малі та середні міста тощо) надає різноманітні послуги у своїй сфері впливу, «витягує» з неї людські, фінансові та інші ресурси. Самі центри стикаються з низкою соціальних та екологічних проблем, таких як переповненість, перевантажена інфраструктура, зростання рівня злочинності тощо.

Поліцентричність регіонального розвитку є багатоаспектним явищем, що включає не лише співвідношення масштабу міста та характеристики взаємного розміщення, а й соціально-економічні функції, транспортні та інформаційні зв'язки міст. Таким чином, виділяють два основних аспекти поліцентричності – морфологію та функцію. Поліцентричний морфологічний аспект враховує розмір міст та їх взаємне розташування [35].

На відміну від морфологічної форми, функціональний аспект поліцентричності враховує економічну спеціалізацію центрів і взаємодію між ними [52]. Згідно з цією точкою зору, поліцентричними регіонами вважаються

регіони, що характеризуються регіональною спеціалізацією міст, що, у свою чергу, призводить до взаємодоповнюваності між містами [47]. Відповідно, зв'язок між цими центрами (особливо інформаційний потік, маятникова міграція тощо) буде не централізованим, а більш децентралізованим.

Схематичне порівняння морфологічних і функціональних аспектів поліцентричності показано на рисунку 1.1.

Також варто зазначити, що дуже важливим є просторовий масштаб досліджуваної території:

- внутрішньоміський (мікрорівень) – вивчення центрів і підцентрів комерційної діяльності в межах міста чи міської агломерації;
- регіональний (мезорівень) – вивчення міських центрів та їх зв'язків у межах регіонів;
- національний (макрорівень) – вивчення просторової структури загальної містобудівної системи країни [42].

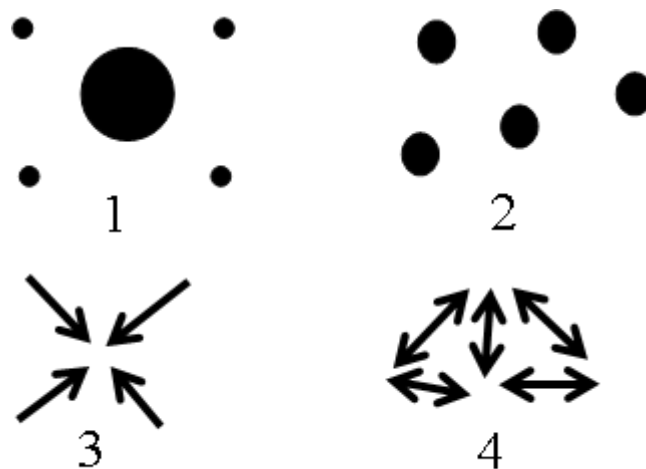

Рис. 1.1. Порівняння різних аспектів поліцентричності (1 – морфологічно моноцентрична територія; 2 – морфологічно поліцентрична територія; 3 – функціонально моноцентрична територія; 4 – функціонально поліцентрична територія)

Р. Клоостерман і Б. Мастерд визначили чотири виміри, які відрізняють поліцентричні регіони.

Перший вимір – це фізична форма, де переважно радіальні зв'язки навколишніх територій з головними центрами поступово стають більш складними зв'язками порівняно з одноцентровою моделлю. Між новими центрами є пряме сполучення, хоча часто, на відміну від спільних центрів, це сполучення забезпечується не громадським транспортом, а приватним транспортом.

Другий вимір включає управління. Більш простий варіант, коли інші центри підпорядковуються або входять до складу єдиної територіальної одиниці з центром у головному місті. Ще один варіант поліцентричності – це коли інші центри формують свої територіальні одиниці, і координувати їхні інтереси та знаходити компроміси між ними стає досить складно.

Третім виміром поліцентричності є функціональні відносини. У зв'язку з цим можливі різні прояви – центри, що виконують комплементарні або частково схожі функції. Зі збільшенням поліцентричності, а отже, і самодостатності центрів, зростає засвоєння функціонального набору кожного центру.

Нарешті, четвертий вимір стосується ідентичності. Поява нових центрів розмиває усталену ідентичність столичної області, засновану на ідентичності великого міста. У майбутньому ця неоднозначна регіональна ідентичність може стати більш завершеною, формуючи новий образ поліцентричного регіону, або залишитися невираженою, оскільки кожен центр має власні асоціації.

Регіональна поліцентричність – це географічна концепція, за якою розвиток регіонів залежить від розвитку кількох центрів, а не від одного центру (монопольного центру). Ця концепція передбачає, що розвиток регіонів має бути більш рівномірним і збалансованим, а не сконцентрованим у одному центрі.

Регіональна поліцентричність може бути реалізована шляхом створення кількох центрів розвитку, які будуть взаємодіяти між собою та сприяти розвитку окремих регіонів. Кожен центр може мати свою спеціалізацію та конкурувати з іншими центрами за інвестиції та розвиток.

Поліцентричний розвиток є важливим для країн, де існують значні відмінності у рівнях економічного розвитку між різними регіонами. В таких

країнах розвиток одного монопольного центру може призвести до посилення нерівностей у розвитку різних регіонів, що може призвести до соціальних і економічних проблем. Поліцентричність може сприяти більш рівномірному розподілу ресурсів та розвитку різних регіонів.

1.2. Модель розвитку регіону «центр – периферія»

У суспільно-географічній літературі сучасні тенденції змін у територіальній організації людської діяльності включають просторову поляризацію, концентрацію населення та виробництва в кількох великих центрах, просторову фрагментацію, інтенсифікацію всередині. Зокрема, це регіональна контрастність, просторові диспропорції, просторова (а)симетрія тощо. Тобто результатом незбалансованого регіонального розвитку є поляризація простору, яка має як позитивні, так і негативні сторони. З одного боку, розрив в економічних і соціальних показниках між полярними і маргінальними регіонами може збільшитися. З іншого боку, полюси можуть слугувати фокусом, з якого пожвавлений соціально-економічний розвиток і кращі умови життя населення поширюватимуться на навколишні території. Суспільно-просторова поляризація має багаторівневі ознаки, з центральною та периферійною гетерогенністю – зміна рівня соціальної нерівності як складової суспільно-просторової поляризації, соціально-економічних диспропорцій між столицею та іншими регіонами, між регіонами, між міськими поселеннями та сільською місцевістю, між великими містами та малими містами. У результаті утворюються полюси, а важливі території стають маргінальними – слаборозвиненими. Формування периферійних територій є невід’ємною частиною процесу регіонального розвитку, а інша – процесом формування ядра регіону, де зосереджена діяльність людини. Часто дослідження зосереджені на вивченні процесу формування ядра, але заслуговує на увагу й територія навколо.

Поляризації є універсальною властивістю геопросторовості: на будь-якому просторовому рівні можна розрізнити соціально-економічні центри (ядра, полюси) і слаборозвинені периферії, пов'язані з центром і значною мірою залежні від нього. У сучасній географії більшого розвитку набула поетапна центр-периферійна концепція розвитку світу в цілому та окремих макрорегіонів. Водночас, на рівні окремих країн і регіонів чітко простежуються відносини «центр-периферія».

Спираючись на роботи Й. фон Тюнена, А. Вебера, В. Крісталлера, А. Льоша, концепція територіальних відносин і перерозподілу економічних функцій між регіональними центрами та периферіями формує регіональні економіки. Таким чином, різні регіони країни складаються з основних ядер (декількох ядер) і підпорядкованих їм периферійних територій і мають складну систему формування підприємницького регіонального прибутку, що визначається характером і інтенсивністю основних процесів. У їх межах спостерігаються вектори інтенсивності процесів використання, обміну праці, речовини, енергії, інформації, поширення інноваційного та інтелектуального потенціалу, розвитку та поширення ринкових механізмів економічної, комерційної та господарської діяльності. Більшість із них виробляється в основному середовищі урбанізації та соціальної трансформації. Однак у високорозвинутих регіонах деякі із зазначених вище процесів виникають і поширюються на прилеглі території (на базі технологічних міст і технопарків, центрів академічної освіти та ринкової інфраструктури, а також інноваційних модульних промислових підприємств, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю).

Модель «центр-периферія» здебільшого стосується стану певної регіональної системи, коли її структурні компоненти поділяються на дві узагальнені групи (центр і периферія) відповідно до об'єктивних закономірностей регіональної диференціації та концентрації, характеризуються різними функціями та атрибутами, і між ними існує тісний діалектичний зв'язок.

Концепція центральності є однією з найбільш важливих концепцій регіональних досліджень. Соціально-економічний центр території не завжди збігається з географічним центром території, може мати асиметричний (нецентральний) характер щодо інших територіальних елементів системи, бути віддаленим від великих ринків.

Центральне (фокусне) місце домінує в навколишньому просторі, де воно виконує наступні визначальні функції:

1) збирає, обробляє та перерозподіляє матерію, енергію, інформацію, залучає людські потоки;

2) концентрує та підтримує комунікації та модифікує свій вплив на навколишнє середовище;

3) поширення відцентрових хвиль територіального розвитку, утворення концентричних зон (центральні, периферійні, віддалені тощо),

4) формування радіальних (головних) потоків, які сприяють просторовій дифузії інновацій, що відображається у формуванні галузевих властивостей на периферійних територіях;

5) виконує адміністративно-організаційні функції, пов'язані з периферією, підпорядковуючи прилеглу територію її потребам, розширюючись та трансформуючись в її межах.

У звичайних міркуваннях окраїни регіону можуть бути приречені на відставання з точки зору технологій, інфраструктури, різноманітних соціальних аспектів. Тому там необхідно розвивати виробництва з низькою доданою вартістю, особливо суміжні (обслуговуючі) підприємства та галузі основних галузей, які пов'язані різноманітними виробничо-технологічними та інфраструктурними зв'язками, виконують допоміжну децентралізуючу роль і мають характерні низькі показники економічної ефективності.

На думку В. Чужикова, найбільш актуально для України є розробка диверсифікованої багаторівневої регіональної моделі для запобігання занепаду депресивних територій та стимулювання розвитку активних територій [39]. Країна вжила важливих заходів на шляху усунення розриву регіонального

розвитку та наближення вітчизняного регіону до європейського рівня. Зокрема, прийнято «Закон України про стимулювання регіонального розвитку» [32], який є базовим документом для реалізації національної стратегії регіонального розвитку, а також розроблено проєкт закону «Про сприяння регіональному розвитку» тощо.

Слід зазначити, що теорії та методи дослідження взаємовідносин «центр-периферія» в мезо- та мікрорегіонах ще не є досконалими, але дослідження є вкрай необхідними, оскільки це один із напрямів сучасної регіональної політики в Україні, що поступово формує довгострокову регіональну структуру життєдіяльності населення. Крім того, забезпечення регіональної справедливості є важливим аспектом багатьох праць з питань національного управління та регіональної політики. Регіональна справедливість є певною мірою компромісом між національною та регіональною економічною ефективністю та регіональною соціальною рівністю.

Модель розвитку території «центр-периферія» як концепція вона передбачає, що існує один або кілька центрів, які концентрують значну частину економічного потенціалу, та обширні периферійні регіони, які відстають у розвитку і є більш залежними від центру.

Ця модель базується на припущенні, що економіка регіону визначається відношенням між центром та периферією. Центр відіграє важливу роль у виробництві і розподілі ресурсів, управлінні та регулюванні економіки регіону. Периферія, з іншого боку, часто є менш розвинутою, залежною від центру та здебільшого спеціалізується на виробництві сировини та сільськогосподарської продукції.

Запровадження моделі "центр-периферія" може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, центри можуть забезпечувати значну кількість робочих місць, інвестицій та розвитку інфраструктури, що сприяє економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення. З іншого боку, периферійні регіони можуть відчувати недостатню увагу та обсяги інвестицій, що може спричинити відставання та нерівність у розвитку.

Нерівномірний розвиток у рамках моделі "центр-периферія" може призвести до великої кількості економічних та соціальних проблем, таких як безробіття, зниження національного доходу, відсутність інфраструктури та низький рівень життя в периферійних регіонах.

У цій моделі центр вважається джерелом інновацій та розвитку, тоді як периферія – приймачем цих інновацій. Центр має кращі умови для інвестування та розвитку нових технологій, тоді як периферія може мати обмежені можливості для застосування нових технологій. Це може привести до того, що регіони-периферії залишаються віддаленими від центру, що може знизити їх економічний потенціал.

У зв'язку з цим відбувається поступовий перехід від моделі "центр-периферія" до більш поліцентричних моделей розвитку, де регіони мають більш рівні можливості для розвитку та співпраці між собою. Однією з можливих стратегій у рамках моделі "центр-периферія" є забезпечення збалансованого розвитку, включаючи розвиток периферійних регіонів шляхом залучення інвестицій та стимулювання формування інших центрів. Для цього необхідно:

- розвивати ефективну транспортну інфраструктуру, яка забезпечує зв'язок між різними регіонами. Це дозволить зменшити розрив між різними регіонами та підвищити доступність для людей;
- розширювати мережу наукових та інноваційних центрів, що дозволить створити більше можливостей для розвитку високотехнологічного сектору в різних регіонах країни;
- розвивати малий та середній бізнес в різних регіонах, що забезпечить створення нових робочих місць та підвищення рівня життя місцевого населення;
- підвищувати рівень освіти та здоров'я населення в різних регіонах, що дозволить зменшити регіональну нерівність та сприятиме розвитку інтелектуального та людського капіталу;
- розвивати місцеву культуру та туризм, що дозволить залучити до регіонів інвестиції та збільшити доходи місцевого населення;

- залучати іноземні інвестиції та розширювати міжнародну співпрацю, що забезпечить розвиток економіки в різних регіонах.

Ці заходи дозволять зменшити нерівномірність розвитку різних регіонів та створити більш рівні умови для розвитку та співпраці між ними, формування дієвої поліцентричної моделі регіону.

1.3. Методика дослідження

Процес пізнання як основа будь-якого дослідження вимагає концептуального підходу до певної методології. Географічне дослідження у класичному розумінні – це дослідження факторів регіонального характеру, що виявляється у тих чи інших регіонах, вивчення тих закономірностей та особливостей, що сприяють чи перешкоджають різним видам людської діяльності (господарської, політичної, соціальної тощо) [38].

Кожна наука визначає принципи й методи своєї науково-пізнавальної діяльності, які становлять її методологію. Остання формує об'єкт і предмет дослідження даної науки, визначає методи та засоби дослідження [25]. Суспільна географія поєднує в собі елементи географії, економіки і соціології.

Методологія – це стратегія наукового пізнання. Тому в кожній науці й, зокрема, суспільній географії, варто розрізняти визначальні методологічні принципи досліджень, які відокремлюють цю науку серед інших. В суспільній географії виділяють такі методологічні принципи досліджень: територіальності, комплексності й пропорційності, регіональної цілісності, системності, раціонального природокористування, історизму, поліпшення соціальних умов життя населення, перспективності тощо. Головним завданням дослідника суспільно-географічних процесів є виявлення та пояснення просторових відмінностей у територіальній організації господарства й населення [19].

Невід'ємною частиною та необхідною умовою застосування методів просторового аналізу є просторовий аналіз. При цьому фундаментально важливо

поєднати просторовий і часовий аспекти досліджень, щоб виявити взаємозв'язки, що змінюються в часі і просторі. Для вивчення динаміки часто використовують серії карт, які відображають стан явищ у різні моменти часу або певні проміжки часу.

Найчастіше виділяються дві загальні групи методів дослідження просторової структури регіону – експертні та фактографічні [24]. Методи експертної оцінки базуються на раціональних доводах та інтуїції висококваліфікованих фахівців-експертів, обробці їх інформації про об'єкт дослідження. У зв'язку з високим рівнем суб'єктивності, ці методи застосовуються у таких ситуаціях:

- коли відсутня достатньо репрезентативна та достовірна статистична інформація про об'єкт дослідження;
- коли виникають умови значної невизначеності середовища функціонування об'єкта дослідження;
- коли необхідно провести дослідження у нових сферах;
- коли дослідження необхідно проводити в умовах дефіциту часу або в екстремальних умовах [24].

Коли є достатня кількість фактичної інформації про розвиток об'єкту дослідження, застосовуються фактографічні методи, які поділяються на формалізовані та логічні методи [24]. Перші полягають у заміні концептуальних положень системами числення, тобто сукупностями рівнянь чи нерівностей, які відбивають певні залежності та співвідношення. В свою чергу, вони поділяються на математичні (методи математичної статистики, математичного програмування, математико-картографічні), нормативні та балансові. Логічні методи передбачають застосування послідовності логічних операцій і використовуються у випадках або дуже простого, або дуже складного об'єктів дослідження (методи побудови логічних схем, графіків).

Спираючись на теоретико-методологічні основи дослідження, нами розроблено наступний алгоритм вивчення феномену для України – поліцентризму в Донецькій області.

На першому (теоретичному) етапі дослідження було проведено аналіз та узагальнення попередніх досліджень щодо поліцентричності просторового розвитку регіонів та моделі «центр-периферія», формування концепції, систематизація понять та підходів.

На другому (аналітичному) етапі було проаналізовано перехід територій Донецької області у непідконтрольний стан, проведено аналіз опитування мешканців Маріуполя та інтерв'ювання мешканців Краматорська та експертів.

На третьому (синтетичному) етапі виявлено роль центрів у житті регіону, особливості поліцентричного розвитку Донецької області та висловлення припущень щодо післявоєнного розвитку регіону.

У роботі було використано наступні методи наукових досліджень: аналізу та синтезу (шляхом вивчення спеціальної літератури, документів, а також Інтернет-ресурсів), узагальнення та систематизації, картографування, але основою став метод опитування та глибинних напівструктурованих інтерв'ю.

У період з 12 по 16 лютого 2022 року у рамках даного дослідження було проведено глибинні інтерв'ю з 19 мешканцями Краматорська, з них 15 перебували під окупацією або тимчасово виїжджали з міста та 4 вимушених переселенці з інших окупованих міст Східної України. Середня тривалість інтерв'ювання складала 30 хвилин. Майже три чверті респондентів – жінки (рис. 1.2). Вік респондентів коливається від 22 до 71 року (рис. 1.3). Всі вони мають вищу освіту. З 19 осіб лише 5 вирішили відповідати українською мовою (рис. 1.4). Опитування проводилось напередодні повномасштабного вторгнення росії в Україну, внаслідок якого авторка також набула досвіду вимушеного переселення. Це сукупно дало змогу краще зрозуміти настрої мешканців східноукраїнських міст, що подекуди суперечать усталеним уявленням та поширеним стереотипам.

Повну версію відповідей респондентів наведено у додатку Б.

Рис. 1.2. Розподіл респондентів за статтю

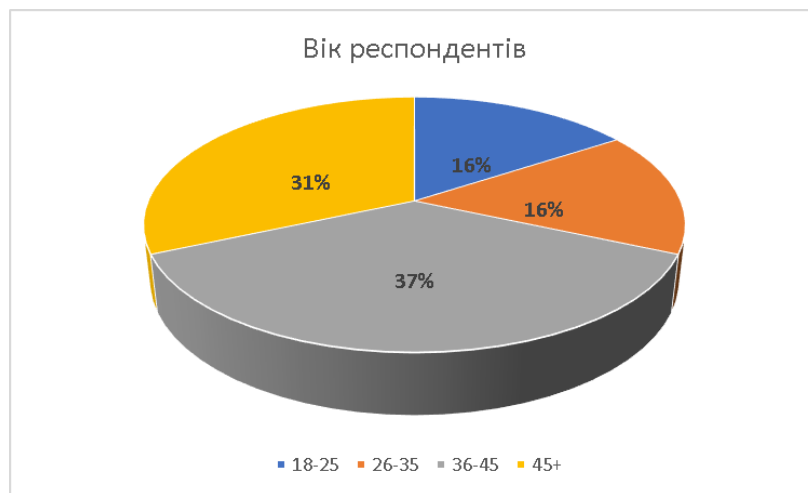

Рис. 1.3. Розподіл респондентів за віком

Рис. 1.4. Розподіл респондентів за вибором мов спілкування під час інтерв'ю

Для того, щоб інтерпретувати відповіді місцевих мешканців та визначити основні перспективи розвитку Донецької області після деокупації з точки зору поліцентричності розвитку було проведено глибинні інтерв'ю з експертами компетентними у темі та регіоні дослідження. У інтерв'ю було розглянуто питання впливу військового конфлікту у 2014 році на регіон і вплив на поліцентричність його розвитку, як змінювалися центри за тих викликів, що створили окупаційні терористичні дії на території області і висловлено бачення перспектив подальшого розвитку території. Повна анкета з питаннями інтерв'ю та повна версія відповідей респондентів наведені у додатку Г.

У період з 14 по 24 квітня 2023 року у рамках дослідження поліцентричності Донецької області було проведено 5 глибинних експертних інтерв'ю. Респондентами виступали Підгрушний Григорій Петрович – доктор географічних наук, завідувач сектору територіальної організації суспільства Інституту географії НАН України, професор кафедри містобудування Київського національного університету будівництва та архітектури та кафедри економічної і соціальної географії Київського національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова; Барановський Микола Олександрович – український соціо-економіко-географ, доктор географічних наук, професор кафедри географії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; Кравченко Катерина Олександрівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії та регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна; Гаврилюк Олексій Костянтинович – доктор філософії за спеціальністю географія, науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН; Ребро Ольга Вікторівна – аспірант кафедри соціології та суспільної географії Університету Осло, викладач Маріупольського державного університету.

Інтерв'ю містило у собі 3 розділи: вплив війни на територію після 2014 року, розвиток регіональних центрів після окупації регіональної столиці і перспективне бачення майбутнього просторового розвитку Донецької області. В середньому тривалість інтерв'ю складала 52 хвилини.

Додатковим джерелом інформації стали результати опитування, проведеного у 2020 році в рамках міжнародного дослідницького проєкту «Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика». У цьому опитуванні взяли участь 1251 респондент з міста Маріуполь.

РОЗДІЛ 2. ПРОСТОРОВИЙ РОЗВИТОК ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

2.1. Міста Донецької області

Донецька область – адміністративно-територіальна одиниця першого рівня на сході України. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2020 року це був найбільш густонаселений регіон України. На його території проживало 4 131,8 тис. осіб (9,34% від загальної кількості населення України, найбільша в Україні за чисельністю населення). Площа становить 26 517 км² (4,4% від загальної площі України). Щільність населення – 154,7 осіб на км².

Донецьку область утворено 2 липня 1932 року з адміністративним центром у місті Артемівськ (нині Бахмут), а з кінця 1932 року – у місті Сталіно (нині Донецьк). У нинішніх межах область з 3 червня 1938 року, коли було виділено окрему Ворошиловградську (нині Луганську) область.

Адміністративний центр області – місто Донецьк. 13 жовтня 2014 року обласну державну адміністрацію тимчасово переміщено до Краматорська (наразі з 13 червня 2014 року місцеву державну адміністрацію тимчасово перемістили до Маріуполя).

Область розташована на території Донецького кряжу, Приазовської височини та частини Придніпровської низовини на південному сході України. На заході межує із Запорізькою та Дніпропетровською областями, на північному заході – з Харківською, на північному сході та сході - з Луганською областями України та Ростовською областю рф. З півдня територія омивається водами Азовського моря.

За адміністративно-територіальним устроєм у Донецькій області налічується 8 районів, 1 298 населених пунктів:

- 28 міст обласного значення (у тому числі на підконтрольній українській владі території – 15);

- 24 міста районного значення (у тому числі на підконтрольній українській владі території – 16);
- 131 селище міського типу (у тому числі на підконтрольній українській владі території – 67);
- 196 селищ (у тому числі на підконтрольній українській владі території – 93);
- 919 сіл (у тому числі на підконтрольній українській владі території – 661).

У ході реформи децентралізації на території області створено 66 територіальних громад, з них виконують повноваження 37 (20 міських, 8 селищних, 9 сільських). Перші вибори депутатів відповідних місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року не проводилися у 30 територіальних громадах, з яких 20 знаходяться на тимчасово непідконтрольній українській владі території.

Згодом на території Донецької області створено 12 військово-цивільних адміністрацій (1 обласна, 6 міських, 5 селищних).

90,9% населення Донецької області проживає в містах.

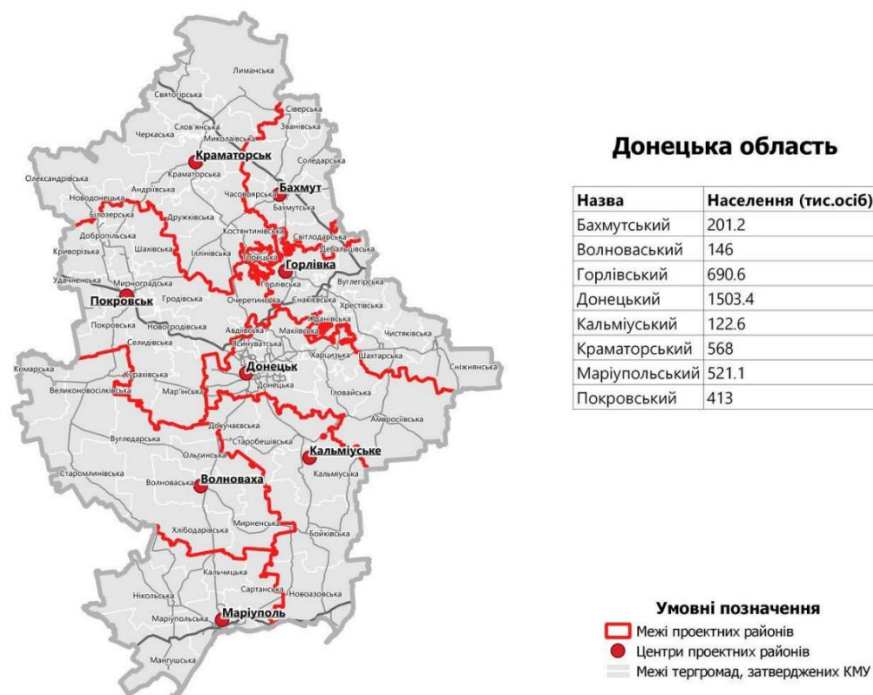

Рис. 2.1. Адміністративно-територіальний устрій Донецької області

Джерело: <https://decentralization.gov.ua>

Таблиця 2.1. Зміни чисельності населення міст Донецької області

рік/ місто	2001	2011	2021
1	2	3	4
Авдіївка	37 210	35 358	31 940
Амвросіївка	21 861	19 238	-*
Бахмут	113 360	78 251	72 310
Білицьке	10 154	8 783	7 913
Білозерське	17 868	16 267	14 940
Бунге	17 828	14 570	-
Волноваха	24 373	23 442	21 441
Вуглегірськ	10 693	8 226	-
Вугледар	17 440	15 497	14 432
Гірник	14 207	11 822	10 581
Горлівка	292 250	261 052	-
Дебальцеве	30 246	26 255	-
Добропілля	35 638	31 701	28 757
Докучаєвськ	24 383	23 714	-
Донецьк	1 016 194	962 049	-
Дружківка	64 557	60 581	55 088
Єнакієве	103 997	85 663	-
Жданівка	13 688	12 522	-
Залізне	6 543	5 720	5 020
Зугрес	19 910	18 554	-
Іловайськ	17 621	16 143	-
Кальміуське	12 672	9 978	-
Костянтинівка	95 111	79 211	68 792
Краматорськ	181 025	166 284	150 084
Красногорівка	16 398	16 003	14 917
Курахове	21 516	20 224	18 506
Лиман	28 172	22 969	20 469
Макіївка	389 589	358 156	-
Маріуполь	492 176	466 665	431 859
Мар'їнка	10 530	9 978	9 256
Миколаївка	16 493	15 847	14 444
Мирноград	54 787	50 251	46 904
Моспине	11 735	10 753	-
Новоазовськ	12 723	11 950	-
Новгородівка	17 473	15 660	14 300
Покровськ	69 154	65 447	61 161
Родинське	11 988	10 867	9 948
Світлодарськ	13 203	12 273	11 281
Святогірськ	5 136	4 692	4 309
Селидове	26 793	24 366	21 916
Сіверськ	14 393	12 392	11 068
Слов'янськ	124 829	118 602	106 972
Сніжне	58 496	49 564	-
Соледар	13 182	11 898	10 692

1	2	3	4
Торецьк	43 371	36 324	31 513
Українськ	13 378	12 161	10 837
Харцизьк	64 175	60 016	-
Хрестівка	31 041	28 550	-
Часів Яр	16 767	14 360	12 557
Чистякове	72 346	59 199	-
Шахтарськ	59 589	51 593	-
Ясинувата	37 552	35 990	-

* Дані відсутні, місто знаходиться на окупованій території

Таблиця 2.2. Розподіл міст в Донецькій області за кількістю населення

	2001		2011		2021	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
До 10 тисяч	2	3,8	7	13,2	5	16,1
10-20 тисяч	22	42,3	19	35,8	12	38,7
20-50 тисяч	12	23,1	12	22,6	7	22,6
50-100 тисяч	8	15,4	9	17,0	4	12,9
100-250 тисяч	4	7,7	2	3,8	2	6,5
250-500 тисяч	3	5,8	3	5,7	1	3,2
Понад 500 тисяч	1	1,9	1	1,9	0	0,0

На рис. 2.2-2.7 та у додатку А наведено дані щодо динаміки чисельності та приросту населення у містах Донецької області, зокрема за основними категоріями міст. Виходячи з цих даних, можна зробити висновок, що у всіх містах регіону відбувається скорочення населення.

Рис. 2.2. Розподіл міст Донецької області за кількістю жителів у 2001 році

Рис. 2.3. Розподіл міст Донецької області за кількістю жителів у 2011 році

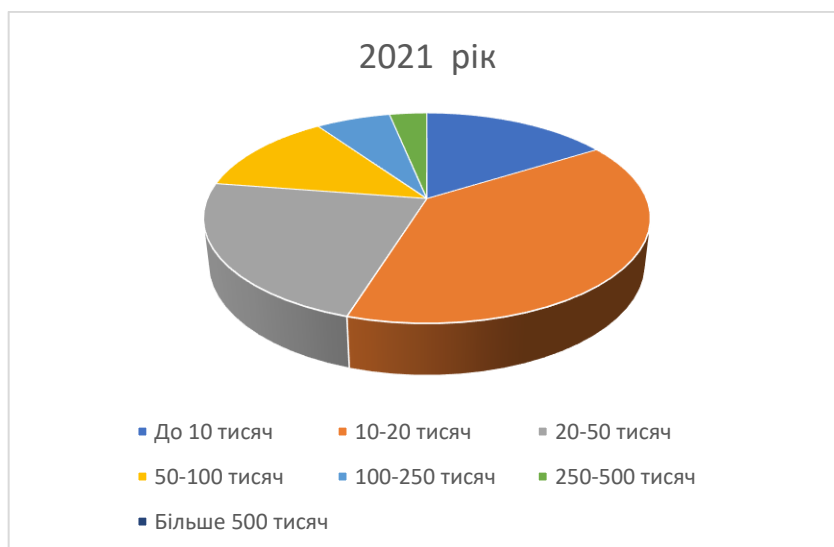

Рис. 2.4. Розподіл міст Донецької області за кількістю жителів у 2021 році

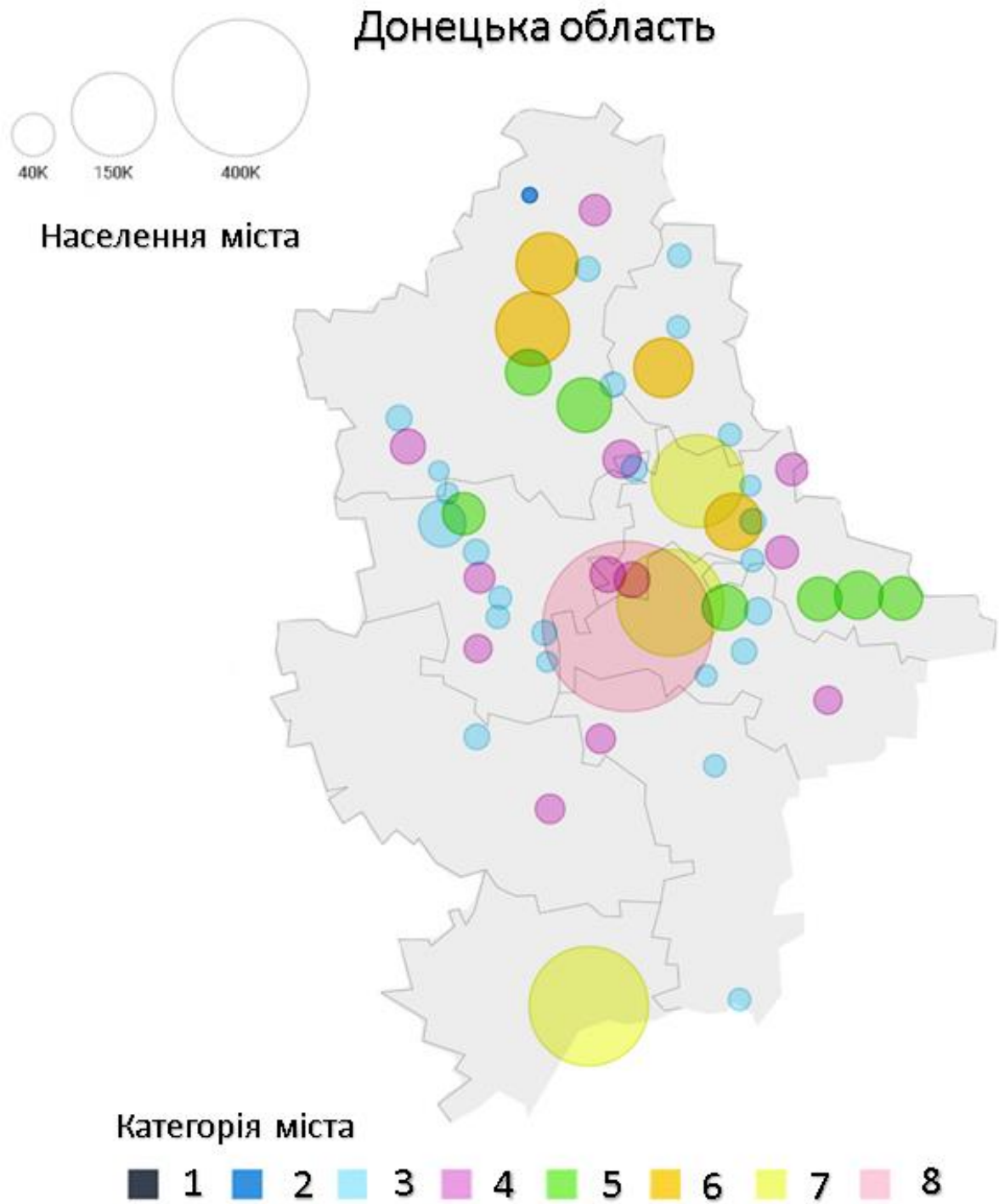

Рис 2.5. Просторовий розподіл міст Донецької області за категоріями, 2001 рік (1 – окуповані міста; 2 – до 10 тис. осіб; 3 – 10-20 тис. осіб; 4 – 20-50 тис. осіб; 5 – 50-100 тис. осіб; 6 – 100-250 тис. осіб; 7 – 250-500 тис. осіб; 8 – понад 500 тис. осіб)

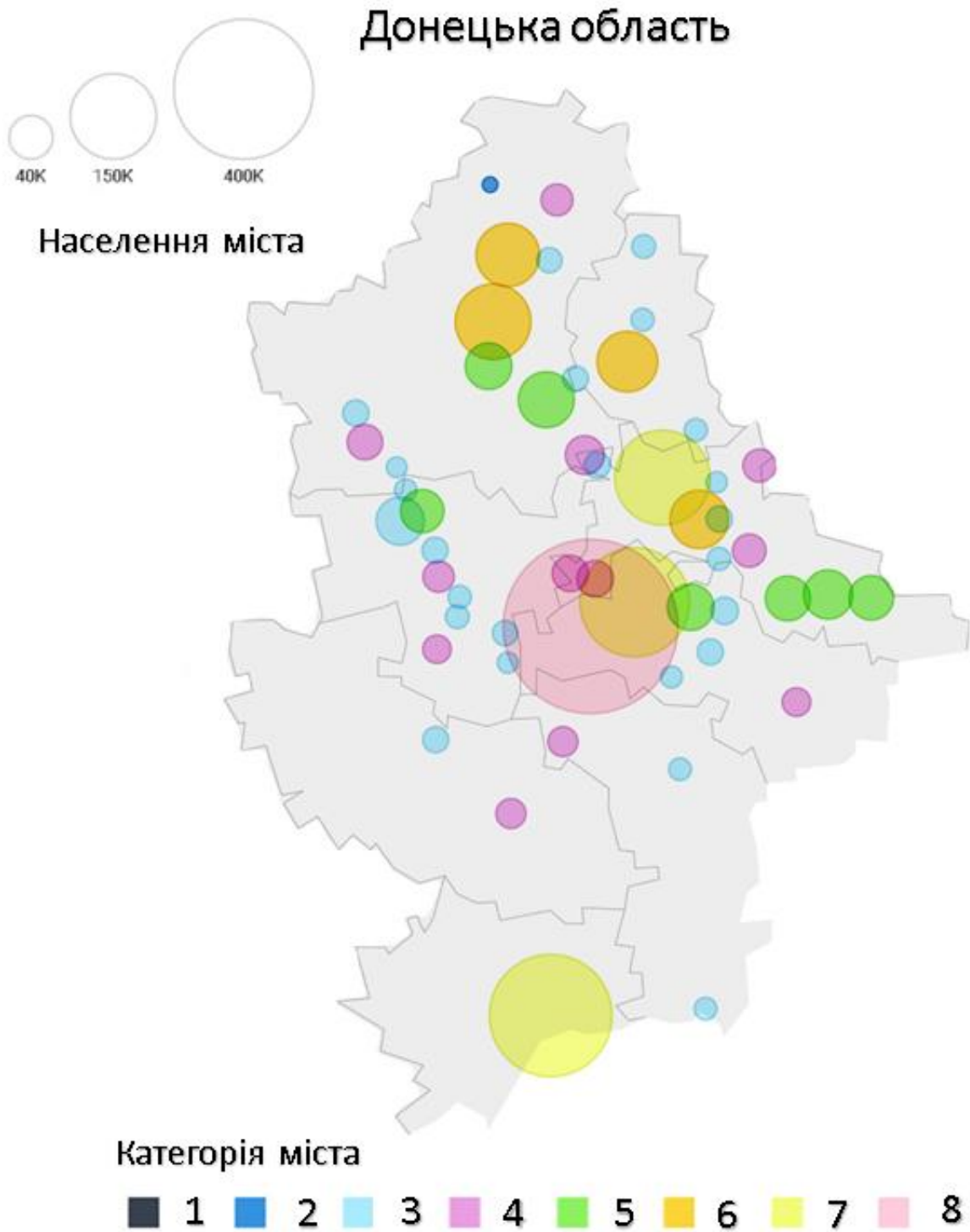

Рис 2.6. Просторовий розподіл міст Донецької області за категоріями, 2011 рік (1 – окуповані міста; 2 – до 10 тис. осіб; 3 – 10-20 тис. осіб; 4 – 20-50 тис. осіб; 5 – 50-100 тис. осіб; 6 – 100-250 тис. осіб; 7 – 250-500 тис. осіб; 8 – понад 500 тис. осіб)

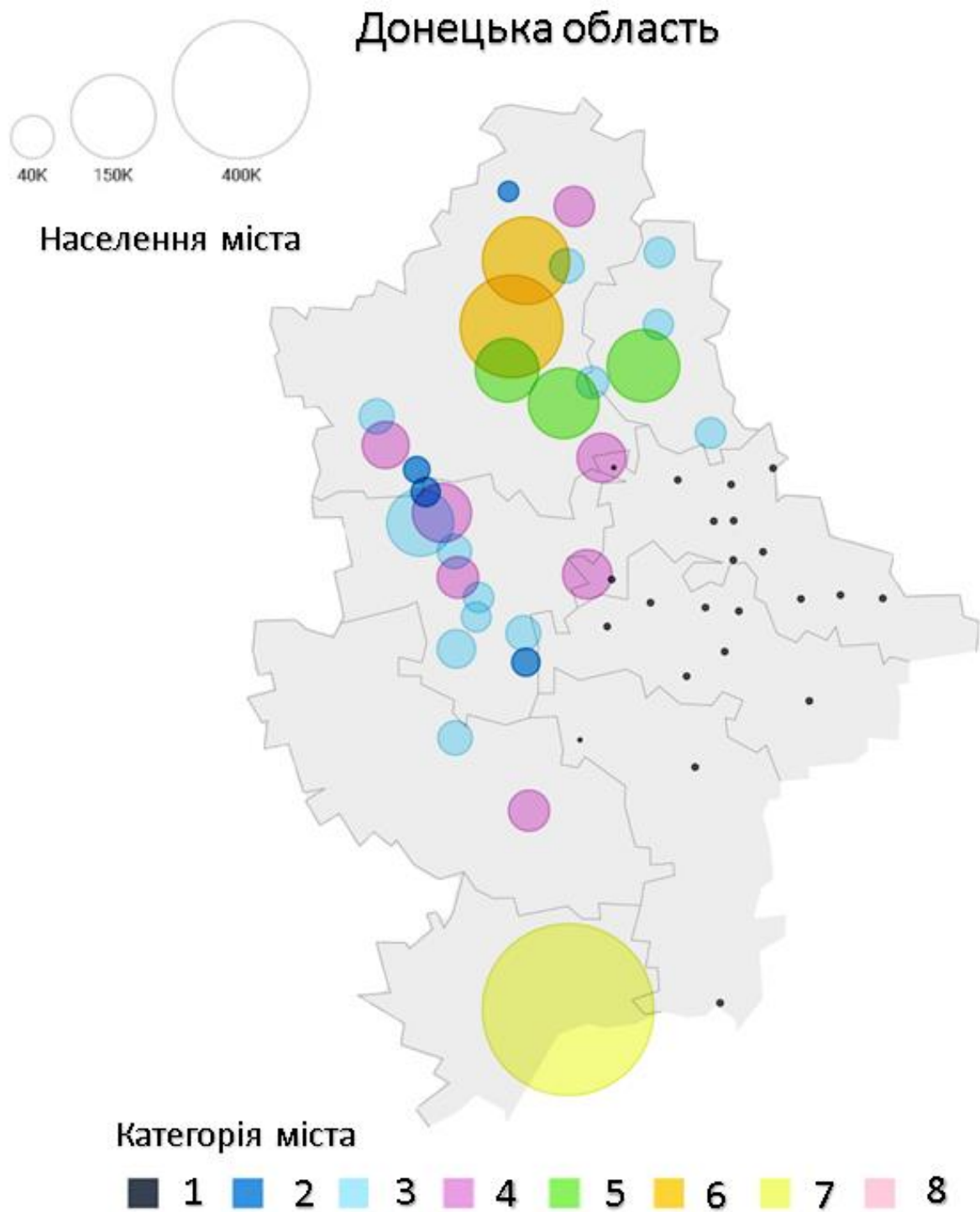

Рис 2.7. Просторовий розподіл міст Донецької області за категоріями, 2021 рік (1 – окуповані міста; 2 – до 10 тис. осіб; 3 – 10-20 тис. осіб; 4 – 20-50 тис. осіб; 5 – 50-100 тис. осіб; 6 – 100-250 тис. осіб; 7 – 250-500 тис. осіб; 8 – понад 500 тис. осіб)

За період з 2001 по 2011 рік найбільше скорочення відбувалося у місті Бахмут (31%) і дещо менше – 23% і 21% у Вуглегірську та Кальміуському відповідно. Найменші темпи скорочення за це десятиліття (менше 3%) характерні для Красногорівки та Докучаєвська.

З 2011 по 2021 рік ситуацію зі скороченням населення значно погіршив військовий конфлікт 2014 року, коли майже половина міст, включаючи обласний центр-мільйонник, було окуповано терористами з проросійськими поглядами. З огляду на згаданий фактор, у 21 місті були значні темпи скорочення, але точно їх оцінити неможливо через недостовірність даних. Високі темпи скорочення (13%) спостерігались у Костянтинівці та Торецьку, а найменші (7%) у 4 містах – Покровськ, Мирноград, Красногорівка та Вугледар.

Якщо розглядати весь період за 20 років з 2001 по 2021 роки, то найбільше скорочення простежується у Бахмуті (з показником майже 37%), на другому місці – Костянтинівка, Лиман та Торецьк (з показником 27%) і далі Гірник та Часів Яр (з показником 25%).

Регіональною столицею є місто Донецьк. Після його окупації статус регіонального центру отримав спочатку Маріуполь, згодом Краматорськ. Водночас, якщо проаналізувати інформаційний простір України, то низка міст регіону згадують як «галузеві столиці» та центри, перш за все через їх спеціалізацію. До 2014 року найчастіше як «столиці» згадувалися такі міста:

- Донецьк: столиця Донбасу, вугільна столиця України, шахтарська столиця, спортивна столиця України, бізнес-столиця України, майбутня ділова столиця України, найкраще місто для бізнесу, столиця криміналу; місто териконів і троянд, місто-мільйонер; тут розташовані найбільша в Європі герудофабрика (лікувальні п'явки), єдиний в Україні парк кованих скульптур, виробництво «Кольчуг» (унікальні радіолокаційні станції пасивної дії – єдині в світі);

- Маріуполь: столиця Приазов'я, металургійна столиця, “морські ворота” Донбасу (найбільший порт на Азовському морі); Радою Європи визнане як

зразкове інтернаціональне місто, де мирно співіснують представники понад 100 націй;

- Соледар: соляна столиця України;
- Костянтинівка – скляна столиця України;
- Вуглегірськ, Зугрес, Курахове, Старобешеве – міста енергетиків;
- Дебальцеве, Ясинувата – міста залізничників;
- Амвросіївка – місто цементників;
- Краматорськ – найбільший центр важкого машинобудування України;

заводи-гіганти якого є «заводами заводів»;

- Святогірськ – духовний центр (Святогірська Лавра);
- Слов'янськ – місто-курорт;
- Часів Яр – місто виробництва найкращих в Україні вогнетривких глин.
- Макіївка – місто концентрації численних соціалістичних пам'ятників.

Окремі міста отримували «столичність» через негативні явища, зокрема Маріуполь – «столиця забруднення»; Торезьк (Дзержинськ) – місто, чверть якого внаслідок вуглевидобутку уходить під землю тощо.

2.2. Донецьк як регіональний центр

Донецьк (раніше Юзівка, Олександрівка, Сталіно) – адміністративний центр Донецької області та Донецького району, неофіційна столиця Донецького регіону. З 2014 року місто перебуває під окупацією російської армії, яка оголосила місто столицею квазідержавного маріонеткового утворення «ДНР».

До того як Росія почала вторгнення на Донбас, Донецьк був великим промисловим і фінансовим центром України, «столицею шахт» України та центром одного з найбільш економічно розвинених регіонів України. Це розвинений мегаполіс з великим промисловим і науковим потенціалом, де були зосереджені висококваліфіковані робітники та спеціалісти, добре розвинена інфраструктура та виробничі бази. Економіку міста формували понад 200

промислових підприємств з річним оборотом понад 50 млрд грн. та понад 20 тис. малих і середніх підприємств, на яких працювало близько 180 тис. донеччан.

Через збройну агресію проти України місто перебуває під контролем російських військ і визнане Верховною Радою України частиною зони тимчасової окупації.

У березні 2014 року Донецьк став одним із центрів проросійських виступів, які часто переростали у криваві сутички з проукраїнськими мітингами, під час яких, зокрема, загинув активіст Дмитро Чернявський. З квітня по жовтень 2014 року, незважаючи на активний опір більшості населення, воно все перебувало під контролем російських військових та незаконної терористичної організації так званої «Донецької народної республіки». Бойові дії почалися на території Донбасу, особливо під Донецьком. Так, 26 травня розпочався бій на Донецькому аеродромі, де українські воїни протрималися 242 дні, в результаті чого отримали назву «кіборги». З 14 листопада Донецьк було включено до переліку населених пунктів, де українська влада тимчасово утримується від діяльності. Адміністративний центр Донецької області тимчасово було перенесено до Маріуполя, а потім до Краматорська. У 2019 році окупанти почали незаконно видавати російські паспорти на території міста.

Станом на 24 лютого 2022 року, коли росія розпочала повномасштабне вторгнення на українську територію, економіка та населення Донецька занепадали через тривалу російську військову окупацію з 2014 року. Готуючись до відновлення активної фази бойових дій, у середині лютого російські військові здійснили провокацію під приводом оголошення незаконної примусової «мобілізації» в Донецьку та окупованих районах області, поповнивши лави незаконних терористів у регіональні збройні групи, що діють у регіоні. Щоб уникнути цього, значна частина цивільного населення намагалася запобігти відправці на фронт. Після початку повномасштабного вторгнення українські збройні сили почали знищувати російські склади боєприпасів та інші військові об'єкти в Донецьку.

До 2014 року Донецьк сформувався як мегаполіс України з насиченим культурним життям, жвавим бізнесом (понад 200 великих підприємств і 20 тис. малих і середніх підприємств) і розвиненою інфраструктурою. Тут проводився найпрестижніший фестиваль української естради «Червона рута», де співали та розмовляли українською мовою. «Донбас Палас» рейтингувався серед найкращих готелів світу, а Донецький державний університет виділявся серед понад двадцяти університетів міста, входячи до найпрестижнішого світового рейтингу навчальних закладів.

У 2012 році Forbes Ukraine визнав Донецьк найкращим містом для ведення бізнесу в Україні. Цього ж року тут відбувалися змагання Чемпіонату Європи з футболу. Ігри проводились на одному з найкращих стадіонів Європи – «Донбас Арена», яка пройшла попереднє «випробування» масштабними концертами світових зірок Бейонсе та Ріанни. 300 тисяч уболівальників з усього світу відвідували Донецьк під час футбольних змагань в рамках європейських кубкових турнірів. Донецький аеропорт прийняв під час Європейської футбольної першості 1372 літаки.

Проте сюди прийшла росія. Навесні 2014 року незаконні збройні формування за підтримки регулярних підрозділів російської армії окупували місто. Тисячі місцевих жителів знову і знову виходили на мирний протест з українським прапором, але на них нападали невідомі люди, озброєні палицями та арматурою. Масові проукраїнські мітинги припинилися після того, як почали гинути люди, російські спецпризначенці та інші незаконні збройні формування остаточно встановили режим терору в місті.

Свої домівки у Донецькій та Луганській областях були змушені покинути 1,5 млн українців та українок. Донецький національний університет було переміщено до Вінниці. На стадіоні «Донбас Арена» за весь період окупації не відбулося жодного футбольного матчу, а льодовий комплекс «Дружба» було зруйновано внаслідок бомбардувань. Міжнародний аеропорт став полем битви та був повністю зруйнований. Його захисників тепер називають кіборгами, які

тримали оборону 242 дні, поки масштаб руйнувань не став таким, що захищати вже було нічого.

Відтоді Донецьк та інші міста на непідконтрольній території занепадають. Висловлення проукраїнської позиції – означає смертний вирок, а вже дев'ять років триває масштабна русифікація. «Рупорами» російської пропаганди стали освітні заклади Донецька та локальні ЗМІ. Проте немає сумнівів, що зусилля України повернути землю та домівки багатьом українцям триватимуть до перемоги.

Донецьк вважався столицею не тільки Донецької області, а і усього Донбасу в цілому. Донецьк, як обласний центр, мав вагому позицію серед інших міст України до окупації в 2014 році. Місто було одним з найбільших за чисельністю мешканців та найбільш розвинених центрів країни, з населенням більше мільйона осіб та з різноманітною інфраструктурою.

Існують певні ознаки регіональної столиці регіону (економічна активність, політичне значення, транспортний вузол, культурний центр, освітньо-науковий центр, центр спортивного життя тощо), і Донецьк у свої українські часи відповідав усім цим критеріям.

Економічна активність. Регіональна столиця має значну економічну активність та вплив на економіку регіону та країни в цілому. Вона може мати значні промислові та комерційні підприємства, розвинену інфраструктуру та широкі можливості для бізнесу.

До окупації Донецька в 2014 році місто відігравало певну роль на міжнародній арені. І одна з причин так вважати – це місце Донецька до 2014 за концентрацією офісів крупних компаній. Так, Донецьк посідав другу позицію серед міст-лідерів за часткою офісів провідних підприємств України (всього до аналізу включено 820 підприємств): Київ – 41,0%, **Донецьк – 5,7%**, Харків – 4,6%, Дніпро – 4,6%, Одеса – 3,5%, Львів – 3,0%, Запоріжжя – 3,0%.

Донецьк був важливим промисловим центром, що співпрацював з численними міжнародними компаніями та підприємствами. Зокрема, Донецьк був одним з найбільших промислових центрів України. Місто мало значні запаси

вугілля та було одним з провідних виробників металургійної продукції в країні. Донецьк також був важливим транспортним вузлом, що забезпечувало експорт та імпорту товарів з країн Європи та Азії.

Політичне значення. Регіональна столиця може бути важливим центром політичної влади на регіональному рівні. Це може означати наявність обласної державної адміністрації та обласної ради, а також інших регіональних органів влади.

Донецьк був важливим адміністративним центром України та мав значний вплив на прийняття рішень в державних питаннях. Місто також було місцем проведення численних політичних зустрічей та переговорів між урядовими представниками різних країн.

Однак, внаслідок окупації та війни на сході України, позиція Донецька значно змінилася. Обласну державну адміністрацію було переміщено до Маріуполя, а згодом до Краматорська. Війна призвела до майже повного зникнення економічної активності та відсутності адекватних умов для соціально-економічного розвитку.

Отже, до окупації Донецька місто відігравало важливу роль на міжнародній арені, однак, внаслідок окупації та війни роль Донецька на міжнародній арені зникла, місто перестало брати участь у міжнародних проєктах та ініціативах.

Транспортний вузол. Регіональна столиця може бути важливим транспортним вузлом з наявністю залізничних, автобусних та авіаційних хабів.

Донецьк розташований у важливому геополітичному регіоні, який забезпечував транспортний та енергетичний зв'язок між Східною та Західною Європою. Місто також було важливим пунктом на шляху міжнародних транспортних маршрутів. Донецьк був важливим транспортним вузлом з наявністю залізничних, автобусних та авіаційних хабів.

Культурний центр. Регіональна столиця може мати значну культурну спадщину та розвинену культурну інфраструктуру, таку як театри, музеї, галереї

та інші культурні заклади. Вона може бути центром проведення культурних заходів, таких як фестивалі, концерти та виставки.

Донецьк був одним з провідних міст України з розвиненою мистецькою та культурною сценою. Донецьк мав багату історію та культурне надбання, що відображалося у численних музеях, театрах та інших культурних закладах. У місті також організовувались численні міжнародні культурні заходи, що привертали увагу іноземних гостей та сприяли культурній взаємодії між країнами.

Освітньо-науковий центр. Регіональна столиця може мати високорозвинену систему освіти та науки з наявністю провідних університетів, інститутів та наукових центрів.

Донецьк був важливим науковим та освітнім центром України, зі значним науковим потенціалом. У місті функціонували низка провідних університетів та наукових інститутів.

Однак, після окупації Донецька в 2014 році, багато університетів та наукових інститутів було вимушено переміщені до інших міст України, щоб уникнути насильного захоплення російськими сепаратистами. Більшість з них були розміщені в Києві та Львові.

Окупація Донецька також значно позбавила місто доступу до багатьох наукових ресурсів, бібліотек та архівів, що мали важливе значення для збереження національної спадщини та підтримки наукових досліджень.

Центр спортивного життя. Регіональна столиця може мати успішну історію в спорті та мати відомі команди в різних видах спорту.

Донецьк вирізнявся в Україні спортивними досягненнями. Тут діяли відомі команди та спортшколи у різних видах спорту, насамперед, футбольні, хокейні, баскетбольні, волейбольні, легкоатлетичні та боксерські. Донецьк позиціонувався як центр активного спортивного життя. Тут розміщувалося багато спортивних клубів та об'єктів, де проводяться різноманітні змагання.

Через окупацію Донецька в 2014 році спортивне життя у місті значно постраждало. Багато спортивних об'єктів були зруйновані, а більшість спортивних змагань тепер проводяться в інших містах України.

Отже, є всі підстави вважати, що місто Донецьк виконувало функції не тільки обласного центру, але й регіональної столиці.

2.3. Просторові моделі розвитку Донецької області

Для розуміння просторової структури Донецької області та ролі регіональних і субрегіональних центрів було використано методи побудови діаграми Вороного та гравітаційного моделювання.

Метод діаграми Вороного може бути використаний для аналізу територіальних даних та обґрунтування заходів регіональної політики. Зокрема, діаграма Вороного може бути корисною для наступних застосувань:

- Аналіз географічного розташування населених пунктів та регіонів. Діаграма Вороного може допомогти візуалізувати розміщення населених пунктів та регіонів на території, що дозволяє здійснити оцінку густоти населення, просторової доступності, конкуренції та співпраці між регіонами.

- Планування інфраструктури. Діаграма Вороного може допомогти визначити місця, де потрібна нова інфраструктура, така як шляхи сполучення, транспортні вузли та інші об'єкти. Наприклад, якщо відомо, де знаходяться основні центри промисловості або туризму, то діаграма Вороного може допомогти визначити, де потрібні нові дороги, щоб забезпечити легкий доступ до цих центрів.

- Аналіз територіальної конкуренції та співпраці. Діаграма Вороного може допомогти виявити регіональні центри, які конкурують один з одним у певній галузі, а також визначити, де можна забезпечити спільний розвиток галузі. Наприклад, якщо на діаграмі Вороного видно, що два регіональні центри

мають схожу господарську спеціалізацію, то можна розглянути можливість створення спільних проєктів з цієї галузі.

- Планування розвитку регіонів. Діаграма Вороного може допомогти визначити переваги та недоліки різних регіонів.

Метод гравітаційного моделювання є ефективним інструментом, який може бути застосований для аналізу регіональних центрів та взаємодії між ними, а на цій основі – розробки заходів регіональної політики. Його основна ідея полягає в тому, що взаємодія між двома регіональними центрами залежить від відстані між ними та від масштабів їх економіки.

Зокрема, гравітаційна модель може допомогти визначити потенційний рівень взаємодії між регіональними центрами на основі їх розміру і відстані. Це дає змогу визначити міста та ареали, які можуть бути найбільш цікавими для співпраці і розвитку.

Крім того, гравітаційна модель може бути застосована для аналізу транспортних потоків, торговельних відносин та інших аспектів регіональної економіки. Наприклад, на основі даної моделі можна визначити оптимальний маршрут доставки товарів, оцінити ризики взаємодії між регіональними центрами та розробити ефективні регіональні стратегії розвитку.

Отже, метод гравітаційної моделі може бути корисним інструментом для розробки заходів регіональної політики, оскільки дозволяє оцінити потенційні можливості співпраці між регіональними центрами, зокрема в галузі економіки та транспорту.

Для території Донецької області було побудовано діаграму Вороного (рис. 2.8) та дві гравітаційні моделі з різними коефіцієнтами тертя (рис. 2.9 та 2.10). Моделювання здійснювалося в межах підконтрольній Україні території.

Після проведення порівняльного аналізу між діаграмою Вороного та гравітаційним методом з впевненістю можна стверджувати про те, що модель Вороного є більш доцільною для застосування на практиці.

У результаті моделювання отримано такі результати (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Схема моделі Вороного для Донецької області

Перше ядро – Маріуполь – найбільше місто за кількістю населення у південній частині регіону. Друге ядро – розташований у північній частині регіону Краматорськ – друге за кількістю населення місто, що виконує функції обласного центра. Ще одним ядром міг би бути Слов'янськ, але два ядра на

півночі регіону, що дуже близько локалізовані один до одного, є аргументами проти. Також як потенційні ядра можна розглядати Бахмут, Костянтинівку та Лиман, проте їх не варто ідентифікувати як діючі ядра з тих же причин. Тому третім ядром є місто Покровськ, що є логічним, адже навколо нього розташована велика кількість менших міст. Четверте ядро в ієрархії – вимушено обрана Волноваха, оскільки Донецька область, хоч і є високоурбанізованою територією, але міста зосереджені здебільшого ближче до центру, а не на периферії, а особливо виокремлюється південь, де на території, що підконтрольна Україні, є лише хоч і найбільше, але єдине місто. Найближчими до цього є Волноваха, Вугледар та Мар'їнка (достатньо віддалені від Покровська, а від інших ядер значно більше). Саме Волноваха, не зважаючи на малу кількість населення та недостатній рівень соціально-економічного розвитку та інших факторів, розглядається як необхідна ланка опорного каркасу регіону, виходячи хоча б з транспортного сполучення як мінімум. Але на момент обрахунків припускалася ймовірність того, що через певний час ситуація покращиться і Волноваха дійсно почне набирати темпи розвитку і отримає більший вплив на територію.

Хоча гравітаційна модель вважається більш точнішою, а модель Вороного – лише частковим випадком з неї, все ж таки, на мою думку, вона краще відображає реальну ситуацію, що склалася в регіоні. Звісно, вона не є ідеальною і за певними аспектами може бути дискусійною, особливо з точки зору транспортної конфігурації та інших чинників.

І, звісно, зона впливу Маріуполя не може бути меншою за зону впливу Волновахи (рис. 2.8). Але й зона Маріуполя не є настільки великою, як на обох варіантах гравітаційної моделі (рис. 2.9 та 2.10). Особливо це стосується моделі з коефіцієнтом тертя, що дорівнює одиниці.

На обох гравітаційних моделях Маріуполь умовно кажучи «перекриває» зону впливу Волновахи і, насправді, це відповідає дійсності, але ця ситуація описана вище.

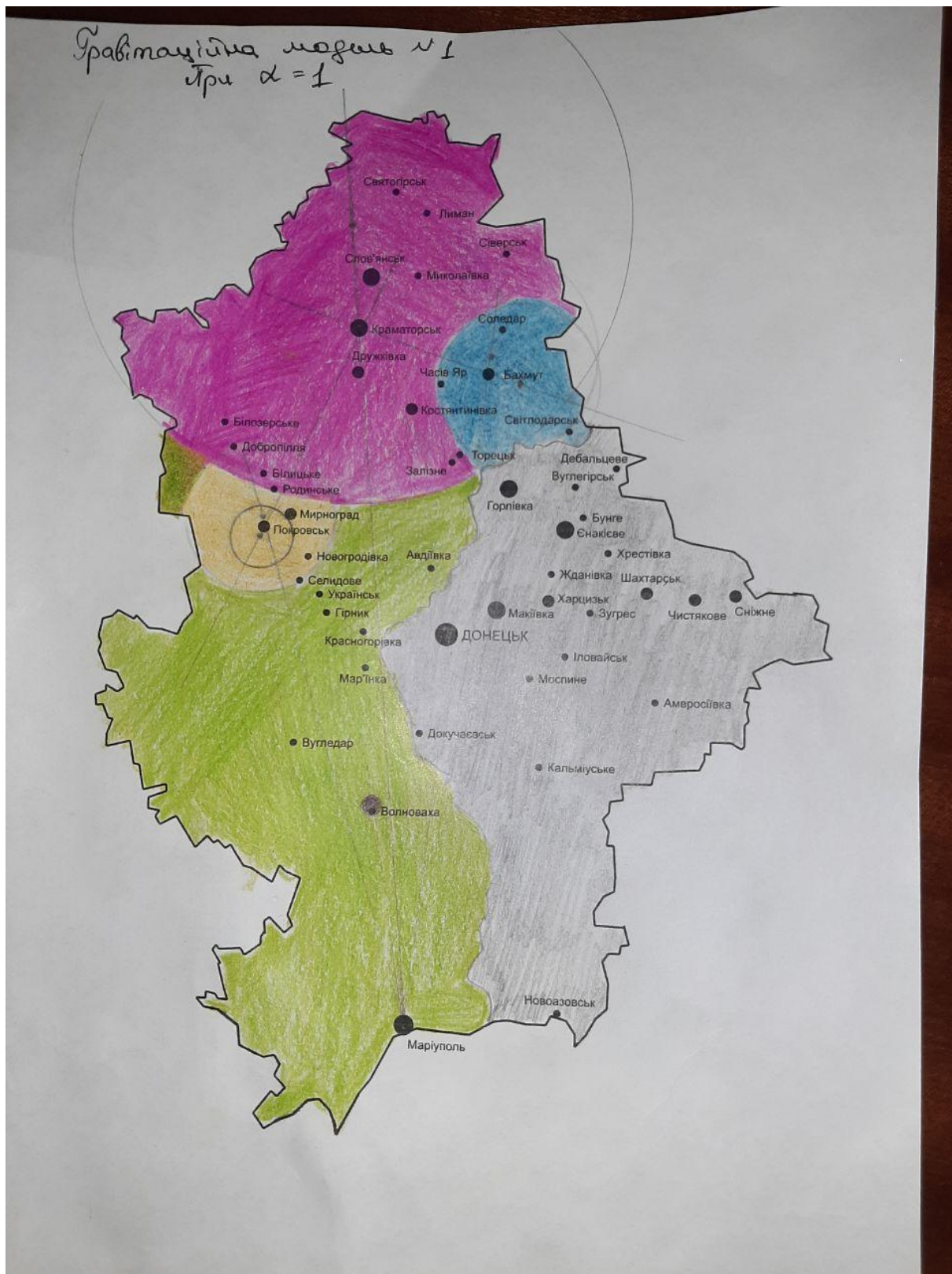

Рис. 2.9. Схема гравітаційної моделі Донецької області при коефіцієнті тертя 1

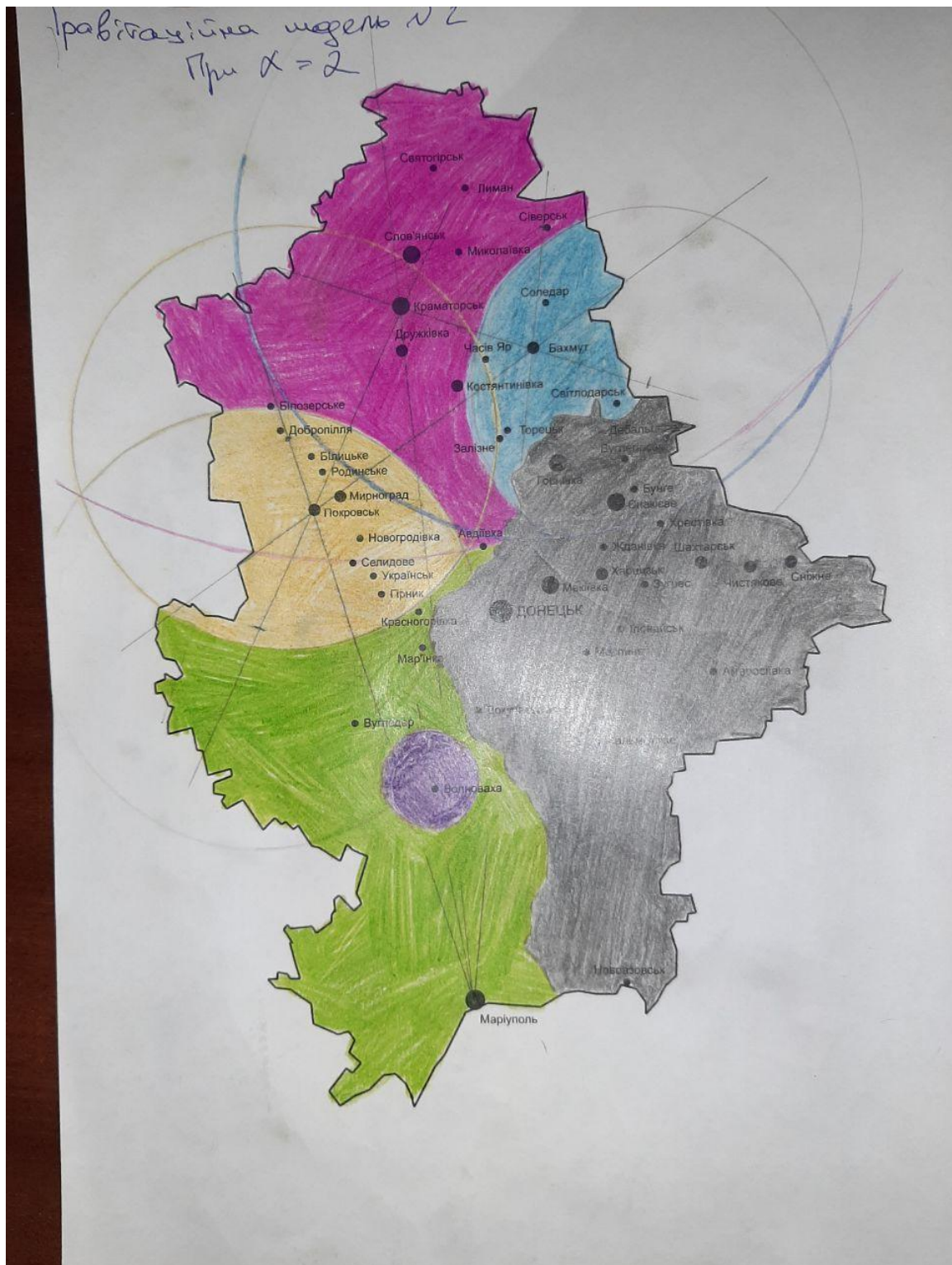

Рис. 2.10. Схема гравітаційної моделі Донецької області при коефіцієнті тертя 2

Щодо коефіцієнту тертя, то більш реалістичним (хоча більш складним у виконанні) є модель з коефіцієнтом 2. Я схилиюся до тої теорії, що розподіл зон впливу буде більш адекватним при більшому коефіцієнті тертя. На користь

цього, зокрема, свідчить і модель Вороного, де коефіцієнт наближається до нескінченості.

Таким чином, відповідно до моделі Вороного ієрархія регіональних центрів у Донецькій області і такою: 1 – Маріуполь, 2 – Краматорськ, 3 – Покровськ, 4 – Бахмут, 5 – Волноваха. Відповідно до гравітаційної моделі першого типу (коефіцієнт тертя дорівнює 1): 1 – Краматорськ, 2 – Маріуполь, 3 – Покровськ, 4 – Бахмут, 5 – Волноваха. Відповідно до гравітаційної моделі другого типу (коефіцієнт тертя дорівнює 2): 1 – Маріуполь, 2 – Краматорськ, 3 – Покровськ, 4 – Бахмут, 5 – Маріуполь.

При цьому варто наголосити на застереженні, що обрахунки здійснювались в межах частини Донецької області, що підконтрольна Україні. Якщо брати до уваги територію, що знаходиться під російською окупацією, то ієрархія регіональних центрів, зрозуміло, зміниться, оскільки ряд міст, які мали б вагомий вплив, знаходяться саме там. Особливо зважаючи на те, що до 2014 року на цій території проживала більша половина міського населення регіону. Проте у даному дослідженні це не враховулося.

РОЗДІЛ 3. ПРОСТОРОВІ ЗМІНИ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Окупація території Донецької області (квітень-червень 2014 року)

Конфлікт на Донбасі – АТО, ООС, гібридна війна, повільна агресія, але це зовсім не заважає бути війною...

У 2014 році розпочалася нова ера в сучасній історії людства, російсько-українська війна почалася після Майдану та повалення проросійського президента Віктора Януковича. Саме тоді російська федерація порушила світовий порядок, окупувавши українську територію Криму та розпочавши на початку весни неоголошену війну на Донбасі. Збройний напад російської федерації на Україну зненацька заскочив українських політиків і громадськість, а також міжнародну спільноту.

На першому етапі російські спецпризначенці силою захопили Верховну Раду та резиденцію уряду Автономної Республіки Крим. На початку березня спеціально навчені спецназівці на чолі з російськими офіцерами намагалися захопити Харків, Луганськ, Донецьк, Запоріжжя, Миколаїв, Херсон, Одесу та адмінбудівлю Дніпропетровської області.

Разом з цим, у кількох містах східної, центральної та південної України відбулася низка мітингів та акцій, відомих як «Русская весна». У цій виставі брали участь активісти з Росії та деякі місцеві жителі.

Тим часом у містах проходили проукраїнські мітинги під проєвропейськими гаслами. З гаслами та підтримкою територіальної цілісності України вони брали участь у Сумах, Дніпрі, Запоріжжі, Полтаві, Миколаєві, Донецьку тощо. Також наприкінці березня проукраїнські мітинги пройшли в Одесі та Херсоні.

Сутички між проукраїнськими активістами та проросійськи налаштованими громадянами стали нормою у містах Східної України того часу. Ситуація ускладнювалась з кожним днем, а мітинги перетворювалися на

неконтрольоване свавілля багатьох людей. Проте лише в Донецьку та Луганську ситуація переросла у збройний напад терористів.

Другий етап збройної агресії російської федерації проти України розпочався у квітні 2014 року. На початку квітня 2014 року росія приступила до реалізації плану «Новоросія». 12 квітня бойовики захопили Слов'янськ, Лиман, Дружківку, Бахмут, а ввечері того ж дня загін бойовиків захопив МВС у Краматорську, 13 квітня – Горлівку, Єнакієве, Макіївку та Маріуполь. 14 квітня – Мар'їнку, Харцизьк, Жданівку, Хрестівку, 15 квітня – Торецьк, 16 квітня – Новоазовськ та Родинське, 18 квітня – Сіверськ, 19 квітня – Кальміуське. 28 квітня були окуповані міста Костянтинівка, Бунге та Авдіївка 1 травня – Покровськ, Родинське. Однак, конкретна дата окупації не є точною і залежить від того, як розглядати початок конфлікту, а також в залежності від джерела, оскільки події в регіоні були досить хаотичними, а отже необхідно проводити подальші уточнення.

У всіх містах все відбувалося за подібним сценарієм. Зібрання, натовпи, барикади та «орди» професіоналів штурмували адміністративні будівлі. Згодом ці професіонали перетворилися на бойовиків, які потім почали масово роздавати зброю населенню, навіть даючи можливість злочинцям вступати до лав «ополчення». Невдовзі на Донбасі панували хаос і анархія.

17 квітня 2014 року близько двох тисяч краматорців та мешканців найближчих міст вийшли на проукраїнський мітинг у Краматорську, який на той час був захоплений російськими окупантами.

11 травня в Донецькій і Луганській областях відбувся псевдореферендум "про суверенітет". Центральна виборча комісія України заявив, що так званий "референдум" не матиме правових наслідків.

Станом на 5 червня бойовики контролювали практично всю промислову агломерацію, включно з Донецьком і Луганськом. На той час північний кордон підконтрольної «ополченням» території проходив по лінії Лиман-Сівірьськ-Северодонецьк-Станичине-Луганськ. Західний і південний кордони проходили по околицях міст Дружківка – Костянтинівка – Дзержинськ – Авдіївка – Донецьк

– Старобешеве – Комсомольське. У Маріуполі готувалися до повної ліквідації міста від сепаратистів.

З 14.04 по 31.12. у 2014 році в районі АТО на Донбасі загинули 1526 українських військових, 3507 отримали поранення.

10 лютого 2015 року був одним з найбільш насильницьких днів в конфлікті на сході України, коли місто Краматорськ на Донбасі було обстріляне протягом всього дня. В результаті обстрілів загинуло більше 20 людей, а більше 80 отримали поранення. Було також знищено чимало житлових будівель та об'єктів інфраструктури.

Протягом 2015 року на території АТО на Донбасі загинули 980 українських військових, 4071 отримали поранення. У 2016 році внаслідок бойових дій у зоні АТО загинув 481 український військовий, 1535 отримали поранення. У 2017 році на Донбасі загинули 306 бійців АТО, 1475 отримали поранення.

30 квітня 2018 року антитерористичну операцію на Донбасі призупинили. Замість неї в країні почалася Операція об'єднаних сил (ООС). У 2018 році в районі АТО на Донбасі загинули 224 українських військових, 890 отримали поранення.

Від початку 2019 року в зоні проведення ООС на Донбасі загинуло 45 українських військовослужбовців, 144 поранено.

Новий етап війни між росією та Україною, яка почалася в 2014 році, датується березнем 2021 року. Тоді Росія почала відкрито готуватися до повномасштабного вторгнення в Україну. Відведення військ біля кордону з Україною та «брякання зброєю» напружили міжнародні відносини між рф і колективним Заходом. З 2008 року (часу вторгнення до Грузії) протистояння західних країн і росії називають новою холодною війною або другою холодною війною.

21 лютого 2022 року росія ухвалила рішення про визнання незалежності терористичних організацій "ДНР" і "ЛНР" незалежними республіками. Про це заявив президент росії володимир путін на засіданні Ради федеральної безпеки рф, на якому обговорювалася ситуація на українському Донбасі.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України в 2022 році охопило кілька напрямків, включаючи і Донецький. Російські війська почали наступ на Донбас з 24 лютого 2022 року, зазнавши значних втрат в боях з українською армією. За перші кілька днів активної фази війни на Донбасі були захоплені деякі населені пункти, однак війська України зуміли відбити деякі з них у наступні дні. Ситуація на Донбасі залишається надзвичайно складною та напруженою.

21 місто перебуває під окупацією з 2014 року внаслідок російсько-української війни на сході України (табл. 3.1). З 24 лютого 2022 року під окупацією опинилося ще 5 міст. Ще 2 міста були окуповані під час повномасштабного вторгнення, але на сьогодні вони вже підконтрольні Україні завдяки ЗСУ.

Таблиця 3.1. Окупація та деокупація міст Донецької області

З 12 квітня 2014 року окуповані наступні міста Донецької області	З 24 лютого 2022 року окуповані такі міста Донецької області:	Міста, які деокуповано 2014 рік	Міста, які деокуповано 2022 рік
Вуглегірськ	Світлодарськ	Слов'янськ	Лиман
Бунге	Соледар	Краматорськ	Святогірськ
Горлівка	Волноваха	Дружківка	
Дебальцеве	Маріуполь	Костянтинівка	
Єнакієве		Авдіївка	
Жданівка		Бахмут	
Сніжне		Покровськ	
Хрестівка		Світлодарськ	
Чистякове		Білозірське	
Шахтарськ		Добропілля	
Амвросіївка		Курахово	
Донецьк		Лиман	
Зугрес		Маріінка	
Іловайськ		Маріуполь	
Макіївка		Новоградівка	
Моспине		Родинське	
Харцизьк		Селідове	
Ясинувата		Сіверськ	
Докучаєвськ		Волноваха	
Кальміуське		Вугледар	
Новоазовськ			

Донецька область

Рис. 3.1. Окупація міст Донецької області

3.2. Краматорськ та Маріуполь як регіональні центри: бачення мешканців та експертів

На основі проведеного інтерв'ювання можна зробити акцент на таких двох фокусах: 1) посилення нового регіонального центру (центрів) на території Донецької області та 2) перейняття частини функцій регіонального центру Донецької області центрами сусідніх регіонів (перш за все Хаирковом).

Щодо першого фокусу, то йдеться про появу нового центру регіону і внутрішню конкуренцію в Донецькій області за статус нової столиці регіону.

Здебільшого думки респондентів були майже одногосно за те, що Краматорськ справедливо є адміністративним центром області і таку думку мало 84% респондентів (рис. 3.2). Була присутня думка, що повноваження мають між собою розділити Краматорськ і Маріуполь, але їх значно менше. Одиничний випадок (ймовірно випадковий, але має місце на існування) – розглядати як потенційний регіональний центр місто Святогірськ. Варто зауважити, що ці висновки були зроблені на основі інформації, яку ми отримали переважно в корінного населення Краматорська. А також було неочікувано під час одного інтерв'ю почути від респондента здивування, що місто Краматорськ з жовтня 2014 року має статус адміністративного центру.

Рис. 3.2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Яке місто Ви вважаєте регіональним центром Донецької області?»

Якщо говорити про конкуренцію між містами Краматорськ-Слов'янськ, то можна з впевненістю стверджувати, що на думку переважної більшості респондентів її немає (рис. 3.3).

«Я гадаю, ні. Туди набагато менше грошей вкладається. Краматорськ – центр. Хоча Слов'янськ теж краще став, але він не конкурує» (Респондент KR01)

«Ні. Краматорськ є більш індустріальним містом, а Слов'янськ – курортним і купецьким, зовсім інший напрямок. Йому потрібно розвиватися більше у туристичному напрямку» (Респондент KR02)

«Слов'янськ – це село» (Респондент KR06)

Рис. 3.3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи існує конкуренція між містами Слов'янськ та Краматорськ?»

«Її нема. Вона була, може, після окупації, але Слов'янськ і Краматорськ зараз вони зовсім різні. Тут конкурувати немає сенсу» (Респондент KR08)

«Ні. Слов'янськ не такий як Краматорськ, там навіть парку немає» (Респондент KR13)

«Можливо так. На собі не відчуваю. Але впевнена, що люди, які живуть у Слов'янську, дуже відчувають деяку заздрість та образу, що Краматорськ отримав такий поштовх до розвитку» (Респондент KR17)

«Ні. Краматорськ краще. Слов'янськ – старе купецьке місто, там немає житлових нормальних районів. Село. Він був жахливий, а після окупації став ще гіршим. Краматорськ більш розвинений. Однозначно – ні» (Респондент KR19)

Можливо, якби вдалося провести опитування мешканців Слов'янська, ми б отримали іншу точку зору, бачення мешканців міста-опонента.

Якщо ж говорити про конкуренцію між Краматорськом та Маріуполем, то тут ситуація менш однозначна, ніж в попередньому кейсі. Майже половина респондентів вважає, що між цими двома містами якраз таки присутня конкуренція (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи існує конкуренція між містами Маріуполь та Краматорськ?»

«Є [конкуренція], так. Маріуполь більший і за площею, і за населенням, і за масштабом. Єдине чому він не став обласним центром, бо він дуже близький до лінії розмежування. Тільки тому. А ще в Краматорську був аеродром військовий і штаб одразу був у нас, напевно, це стало ключовим моментом» (Респондент KR03)

«...Але Маріуполь розташований на околиці. Краматорськ ближче до звання, але Маріуполь більше місто» (Респондент KR06)

«Я там ніколи не була, але чула, що Маріуполь вже був майже обласним центром, тим паче там туризм є який-неякий, а не просто місто з заводами. Тому тут конкуренція є і не маленька» (Респондент KR08)

«Є, велика. За право бути владним. Але з точки зору військової безпеки, то у Краматорську безпечніше. Деякі структури, на скільки я знаю, є в Маріуполі. Але Краматорськ ближче, навіть якщо з точки зору географії до статусу регіонального центру і тут є аеропорт» (Респондент KR10)

«Тут є. Вони тривалий час виборювали статус обласного центру. Але там вигідніше. Там є море, порт, швидше розвивається, але я рада, що Краматорськ – центр» (Респондент KR13)

«Безперечно є. Маріуполь має величезні шанси. Він більший, розвиток, там є порт, він півмільйонник. Темпи розвитку у Маріуполі більші» (Респондент KR18)

«Маріуполь раніше можливо і міг скласти конкуренцію, коли був Донецьк, а зараз Краматорськ сам собою, а Маріуполь сам собою. Але Маріуполь більше і там є порт» (Респондент KR19)

Для більш повного розуміння ситуації, експертам було задане питання «Як би Ви оцінили розвиток міст Краматорськ і Маріуполь після 2014 року?» та запропоновано 5 варіантів відповідей: «конкуренція», «співдія», «співгальмування», «взаємодоповнюваність», «моноцентричний розвиток». Тут думки експертів розділилися:

- Г.П. Підгрушний зупинився на варіанті взаємодоповнюють один одного: *«Не конкурують, доповнюють один одного. Якщо ми розглянемо технологічний ланцюг металургія та важке машинобудування, то зрозуміло що там відсутня будь-яка конкуренція, а вони стоять як дві послідовні стадії: виробництво сталі, які напряму йшли на заводи Краматорська...»*

- М.О. Барановський обрав варіант співпраці:

«Виходили з думки що мають бути два полюси, які мають співпрацювати між собою і доповнювати один одного за різними функціями»

- Кравченко К.О. вважає, що ці два міста конкурують між собою і мають здорову конкуренцію, що є дуже важливо:

«Ми отримали два потужних полюси розвитку які частково конкурують між собою. Кожне місто прагне довести що воно найкраще і саме воно має бути столицею регіону»

• Гаврилук О.К. прокоментував кожен із запропонованих варіантів, але більш влучним, на його думку, все ж таки став варіант взаємодоповнення:

«Якщо обирати, то я зупинюсь на взаємодоповненні, бо ці два міста стали такими форпостами розвитку області. Не можливо уявити просто життя регіону без Краматорська і Маріуполя, навіть з точки значення символічного. Без цих міст регіон би просто zdeградував»

• Ребро О.В. висловила своє бажання щодо взаємодії міст між собою, але через те що, на її думку, міста не контактують між собою, обрала варіант розвитку як моноцентри і незалежність міст один від одного:

«У чому це проявлялось? Дуже банально – у відсутності логістики між містами. Просто не має зручного автобусу і зручної дороги – все. Просто якщо навіть цього не має, то які можуть бути комунікації між містами якщо ви туди просто навіть не приїдете. Базові моменти відсутні»

Отже, виходячи з результатів аналізу експертної думки 2:1:1:1, можна припустити, що Краматорськ і Маріуполь після того як Донецьк у 2014 втратив позиції обласного центру, міста розподілили між собою функціональність і взаємодоповнюють один одного на різних рівнях, хоча при цьому присутня здорова конкуренція та співпраця, але, на жаль, як зазначила пані Ольга, майже відсутня адекватна транспортна сполучність між містами.

Але все ж таки чи існує конкуренція між Краматорськом та Маріуполем в адміністративно-управлінському векторі, за звання обласного центра? На мою думку, «перетягування ковдри» тут однозначно присутнє. Маріуполь ще за часів українського Донецька прагнув отримати статус регіонального центру і після окупації на певний термін, а саме до 13 жовтня 2014 року він і був адміністративним центром, але врешті-решт Краматорськ перейняв на себе цей статус. Експерти не прийшли до єдиного висновку, але припустили, що конкуренція на певному рівні присутня. Більшість структур переважно в

Краматорську, але є певні, що залишилися в Маріуполі (ймовірно, думка одного з експертів, через людський фактор). Але присутні були наступні роздуми:

- Статус обласного центру ніяк не впливає на місто «опозиціонера», в нашому випадку те, що Краматорськ – обласний центр ніяким чином не впливає на розвиток Маріуполя:

«Ну так, в Краматорську обласна адміністрація, але питання тоді інше на скільки сильно і на кого це здійснює вплив у Маріуполі? Хто від цього страждає там? По суті Маріуполь – це місто -робітників, місто-інженерного корпусу, люди зав'язані здебільшому на металургійних комбінатах. На скільки вони страждають від того, що адміністративні установи знаходяться в Краматорську? Мені здається не дуже сильно»
(Підгрушній Г.П.)

- Повне заперечення будь-якого намагання Маріуполя «перетягнути ковдру» на себе:

«Ні, ні, ні і ще раз ні...Маріуполь не хотів на себе щось перетягнути. Маріуполь завжди хотів просто бути собою і мати можливість просто реалізувати свій потенціал і точно я впевнена що він не претендував щоб у когось щось відбирати. Такого комплексу меншовартості точно не було. Просто можливість користуватися своєю історичною спадщиною, бути презентованим на карті України тим, ким він є і виконувати свою роль в економіці і в міжнародній діяльності – це все що хотів Маріуполь...»

Основною причиною чергового перенесення обласного центру Донеччини 13 жовтня 2014 року експерти одноголосно називають 2 аргументи: транспортно-географічне положення і безпеку. І це виправдано. Маріуполь зміщений на південь від більшості населених пунктів, а також у порівнянні з Краматорськом він був більш наближений до лінії розмежування.

Григорій Петрович зауважив на такому виключенні: *«На прикладі Донецької області вимальовується доволі цікава ситуація. Не найбільшому центру делегували адміністративну функцію».*

Катерина Олександрівна виокремила ще третій фактор, чому ж все ж таки Краматорськ мав переваги: *«А ще можна зазначити, що місто більш компактне і мало більші імпульси розвитку на той час, бо Маріуполь мав кризовий період пов'язаний з ринковими відносинами з рф. В Краматорську бачили більше перспектив до виживання в таких умовах».*

Пані Ольга висловила припущення, що можливо людський фактор зіграв певну роль у прийнятті рішення: *«Бо завжди основа – це людський потенціал, люди завжди будуть відновлювати, працювати, організовувати всі ці інституції, що перемістилися. І фізично перевезення документів, архівів туди було легше».*

Окремо варто зупинитися на кейсі повернення мережі McDonald's у Донецьку область. У зв'язку з військовим конфліктом на сході України, багато компаній та ресторанів, включаючи McDonald's, довгий час не вкладали кошти в розвиток свого бізнесу в цьому регіоні через підвищений ризик. В Донецькій області заклади мережі були представлені лише в Донецьку. На сьогоднішній день, у Донецькій області немає ресторанів McDonald's, оскільки компанія припинила тут свою діяльність у 2014 році. Але у планах на 2022 рік (до повномасштабного вторгнення) планувалося повернення, а відбутися воно мало у Маріуполі, але через повномасштабне вторгнення це стало неможливо. Але цікавий інший момент: чому франшиза обирає Маріуполь, а не обласний центр – Краматорськ. Експерти з цього приводу висловили узгоджену думку: попит – найголовніший фактор у обранні місця. Маріуполь – це місто-напівмільйонник, більше людей – більший попит – більшиці прибуток.

Одне з припущень, це вихід до Азовського моря, яке висловила Кравченко К.О. і її думку певною мірою розділив Гаврилюк О.К.: *«...можливо були якісь певні технічні показники в плані логістики, доставки, територіальна зв'язність з іншими точками мережі...»*, а також від нього пролунала дуже цікава і цілком ймовірне положення: *«можливо, ще до 2014 року мережа мала відкритися в Маріуполі і ось мали виконати свою обіцянку».*

Цікавою інсайдерською інформацією поділилася Ольга Ребро, що мала досвід роботи з цим кейсом в свій час: «Особисто я була проти будівництва Маку там де вони хотіли його будувати. Там була дуже погана історія. Вони так нахабно заохалися в місто, так нечемно. Містяни були не проти відкриття франшизи, але вони так заохалися на центральний сквер біля згорівшої будівлі міської ради і хотіли будувати там МакДрайв, там де пішохідна зона. Тобто це було дуже жахливо з точки зору керівництва МакДональдсу до громади. Містяни ули дуже обурені такою поведінкою. Це центр міста, це зона для пішоходів і це сквер. Вони хотіли там рубати дерева і ставити на найбільш перевантажене перехрестя міста – МакДрайв».

Другий фокус глибинних інтерв'ю з мешканцями Краматорська стосувався значення Харкова як гравітаційного ядра притягання населення сусіднього регіону у контексті окупації мегаполіса Донецьк. Забігаючи наперед, Харкову не вдалося забрати на себе функції, які виконував Донецьк. Харків є привабливим центром для мешканців Донецького регіону, але фокус на себе повною мірою не перетягнув (рис. 3.5). Левова частка мешканців навіть зазначили, що вони тяжіють більше до Києва, ніж до Харкова.

Рис. 3.5. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи перейняв Харків певні функції після окупації Донецька?»

«Можливо. Ну, ми туди їздимо рідко. У парк іноді. Молодь мотається»

(Респондент KR01)

«...Харків – це Харківська область» (Респондент KR03)

«...Можливо якісь торгові функції» (Респондент KR04)

«Їздять прогулятися і назад» (Респондент KR05)

«Велике обласне місто, але в іншій області» (Респондент KR06)

На жаль, мені не вдалося взяти інтерв'ю у мешканців інших міст через повномасштабне вторгнення. Але завдяки опитуванню, проведеному в рамках міжнародного дослідницького проєкту "Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика" можна проаналізувати ставлення мешканців Маріуполя, їх оцінку справедливості набуття статусу обласного центру Краматорськом. У опитуванні прийняло участь 1251 респондент.

На питання «Чи має Маріуполь мати статус обласного центра Донецької області замість Краматорська?» було отримано наступні результати:

- Повністю погоджуюсь – 445 (35.6%)
- Скоріш так ніж ні – 579 (46.3%)
- Скоріш ні ніж так – 90 (7.2%)
- Повністю не згоден – 20 (1.6%)
- Важко відповісти – 114 (9.1%)
- Не погодились відповідати – 3 (0.2%)

Тобто мешканці Маріуполя хтось без вагання, а хтось з незначним ваганням, але все ж таки у переважній більшості вважають, що Маріуполь гідний був адміністративним центром Донецької області більше, ніж Краматорськ (рис. 3.6).

Таблицю з результатами опитування наведено у додатку В.

Рис. 3.6. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи має Маріуполь бути обласним центром, а не Краматорськ?»

Отже, можна зробити висновок, що якби повноцінне інтерв'ювання було проведено в Маріуполі до повномасштабного вторгнення, результати були б приблизно наближені до наведених вище. Із впевненістю можна зробити висновки, що: а) конкуренція між Краматорськом і Маріуполем за статус регіонального центру Донецької області безумовно існувала; б) мешканці міста, де було проведено опитування у 80% обирають в якості регіонального центру своє рідне місто; в) для об'єктивнішого аналізу варто провести було б опитування в неупереджених містах, як мінімум у центральній частині області, і це міг би бути Покровськ, а ще краще у ще одному місті на півночі регіону –Бахмуті та на півдні – Волновасі.

Також варто зупинитися на ще одному питанні – «Чи варто створювати Приазовську область з центром у Маріуполі?», на яке містяни дали наступні відповіді (рис. 3.7):

- Повністю згоден – 291 респондент (23.3%)
- Скоріш так ніж ні – 534 респонденти (42.7%)
- Скоріш ні ніж так – 143 респонденти (11.4%)
- Повністю не згоден – 61 респондент (4.9%)
- Важко відповісти – 218 респондент (17.4%)
- Відмова відповідати – 4 респонденти (0.3%)

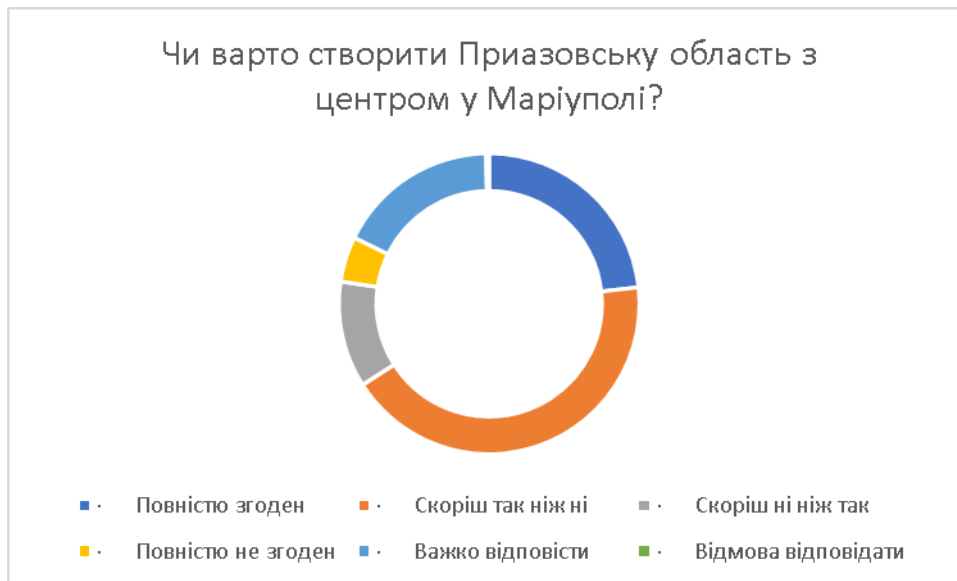

Рис. 3.7. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи варто створювати Приазовську область з центром у Маріуполі?»

Як видно з рис. 3.7, мешканці Маріуполя розглядають себе як окрему складову з наявною приазовською ідентичністю і не виключають варіанту відокремлення від Донецької області, щоб стати самостійною одиницею. І якщо була б така нагода, більше половини населення, ймовірно, підтримали таку ініціативу.

Навколо цього питання приазовської ідентичності Маріуполя завжди велася полеміка, тому в межах цього дослідження було цікаво почути думку експертів. І їхнє бачення збіглося з думками місцевих жителів Маріуполя. Все ж таки в Маріуполі присутня приазовська ідентичність через особливості історико-географічного положення і національного складу.

«Хоч Маріуполь і входив до складу Донецької області, але все-таки він тримався особнячком. Це не Донбас!...» (Підгрушній Г.П.)

«...Вони більше себе ототожнюють з Приазовським регіоном ніж з Донбасом...» (Барановський М.О.)

Проте була висловлена і протилежна думка. Було наведено аргументи як в підтримку, так і спростування, але у висновку:

«...Але я б не відокремлювала Маріуполь від Донбаської ідентичності, адже все ж таки це такий єдиний організм розвитку, особливо до 2014 року» (Кравченко К.О.)

Цікавою була ідея про «сплячі» латентні субрегіональні ідентичності, каталізатором яких стала окупація частини Донецької області.

«Все дуже суб'єктивно і тут питання в тому що до 2014 року, Донбас до окупації – з ним могли себе асоціювати... Після окупації певної частини територій регіону – відбулася така криза ідентичності і почали шукати певну альтернативу і ось тоді такі латентні ідентичності почали виходити на поверхню і якраз в цей момент Приазовська ідентичність укріпилась і стала сильніша. Можливо це навіть якийсь політичний мотив щоб не асоціювати себе з певними сепаратистськими рухами...» (Гаврилюк О.К.)

Але вкрай важливо було почути думку експертки, що проживала в Маріуполі довгий час, що тільки підтвердила справедливність існування теорії «Маріуполь – не Донбас, Маріуполь – Приазов'я».

«...маріупольці завжди вам скажуть що ні Маріуполь – це Приазов'я з точки зору історико-географічності і ніколи місцевому населенню не подобалось бути в медіа причетними до Донбасу, хотілося бути Приазов'ям...» (Ребро О.В.)

Двоє респондентів у інтерв'ю згадали про нереалізовану ідею створення Приазовської області:

«...за часів Радянського Союзу була ідея створення Азовської області зі столицею в Маріуполі. І як на мене це не погана була ідея, бо це абсолютно інший регіон...» (Підгрушній Г.П.)

«...І навіть я чула такі думки серед людей що вони б хотіли щоб була своя Приазовська область...» (Ребро О.В.)

3.3. Аналіз сприйняття просторових змін мешканцями Краматорська з набуттям містом статусу адміністративного центру Донецької області

Окремим фокусом глибинних інтерв'ю з мешканцями Краматорська було питання впливу статусу адміністративного центру Донецької області на розвиток міста Краматорськ. Основні аспекти сприйняття просторових змін, спираючись на проведені інтерв'ювання, можна об'єднати навколо таких моментів:

- Відбувається покращення міста, його благоустрою:

«Місто дуже змінилося на краще... Стала яскравішою картинка навіть якщо порівнювати з 2016 роком. Все було набагато гірше ніж зараз»
(Респондент KR01)

«...покращився благоустрій міста» (Респондент KR02)

«...розвивається однозначно. ... Вже не місто заводів, як казали раніше»
(Респондент KR03)

«Звичайно, так. Дуже багато вкладено у благоустрій міста» (Респондент KR04)

«Розвиватися стало. Більше стало місць кудись сходити. Красивіше стало. Сюди хочеться повертатись» (Респондент KR09)

«Не від статусу місто змінилося, але і це повпливало, але це не головне. Тут стало більше свободи і України ...З'явилося більше можливостей»
(Респондент KR10)

«... місто, де хочеться залишитися» (Респондент KR11)

«Сюди почали заходити гроші. Красивіше стало...» (Респондент KR15)

«...Іде розвиток» (Респондент KR16)

- Розвиток міста відбувається, але він повільний:

«Змінюється поступово» (Респондент KR03)

«Все ж таки місто змінюється на краще, можливо не такими швидкими темпами якими б нам хотілося...» (Респондент KR05)

- Основні зміни, про які згадали у своїх відповідях, респонденти, стосуються насамперед:

- публічних просторів (парків, головної площі міста):

«...Відновлено парки... парки розвиваються...» (Респондент KR01)

«...Реконструювали площу» (Респондент KR02)

«...Більше стало місць куди сходити...» (Респондент KR09)

«Так. У нас відбудовуються парки та сквери... Більше робиться для людей.

З'явилося більше закладів – кафе, кав'ярні, ресторани. Раніше не було куди

піти, ти гуляв на площі, сидів на Леніні і слухав пісні під гітару, то зараз

з'явилися альтернативи. Місто не велике, але все одно є куди піти, де

посидіти, чим розважитися...» (Респондент KR13)

«стан парків покращився ... торгові центри з'являються» (Респондент KR15)

«Але загалом більше інвестицій – це добре – реставрація парків та

об'єктів. Багато позитивних тенденцій» (Респондент KR18)

- доріг:

«...Дороги були ще вбиті, було все сірим...» (Респондент KR01)

«...кращі дороги стали...» (Респондент KR02)

- будівництва нового житла:

«... та й взагалі почалося будівництво житла...» (Респондент KR04)

«...якщо про позитив, то це будівництво...» (Респондент KR05)

«Розпочалося будівництво. У нас дуже давно не будували будинки, житло, швидкими темпами...» (Респондент KR07)

«...Намагаються ремонтувати щось, нові будинки будують...» (Респондент KR15)

- зміни спеціалізації міста (збільшення частки сфери послуг, у той час як промисловість скорочується):

«Змінюється поступово, розвивається однозначно. Розвиватися стала більше торгівля, малі підприємства відкриваються. Вже не місто заводів, як говорили раніше» (Респондент KR03)

«...закриття заводів, цехів...» (Респондент KR05)

«...Розвивається торгівельна мережа...» (Респондент KR07)

«...Але для заводів – навпаки, вони занепадають, бо продукція здебільшого йшла на експорт в рф, а зараз поступово перепрофілюються на внутрішній ринок, але обсяги змінилися – їм важко...» (Респондент KR08)

«...З'явилося більше закладів – кафе, кав'ярні, ресторани...» (Респондент KR13)

«...будують ТЦ, кафешки...» (Респондент KR17)

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІСЛЯ ПОВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ

Всі експерти одноставно зазначили, що явище поліцентризму у Донецькій області після 2014 року посилилася (якби парадоксально це не було):

«...коли ця частина Донецької області вийшла з під контролю України, якраз проблема поліцентричності – оптимізувалась...» (Підгрушній Г.П.)

«...на мою думку, 2014 рік сприяв посиленню поліцентричності розвитку Донецької області» (Барановський М.О.)

Окремі експерти звернули увагу, що регіон і до 2014 року був однією з небагатьох областей України, що характеризувалася поліцентричністю розвитку:

«...до подій 14 року, коли ми бачили що область була однією з доволі поліцентрично розвинутих областей України до того ж і економічно розвинених також...» (Кравченко К.О.)

«Ми можемо з точністю сказати що Донецькій регіон розвивався поліцентрично навіть ще до початку подій у 2014 році (російсько-української війни)...» (Гаврилюк О.К.)

Щодо регіонального центру, то експерти акцентували увагу на двох – Краматорську та Маріуполі після того, як Донецьк було окуповано:

«...До 2014 року Донецьк – фактично моноліт, якому все було підпорядковано, більше того вплив Донецька був дуже потужний, навіть на сусідню Луганську область. Після окупації Донецька чітко з'являються 2 центри впливу – Краматорськ на півночі та Маріуполь на півдні, достатньо потужні...» (Підгрушній Г.П.)

«...В Донецькій області після відходу Донецька виникло два розосередженні осередки, які притягували або концентрували у собі ці функції. Це Маріуполь у південній частині та у північній частині- Краматорськ. Функції, що раніше виконував Донецьк, вони ніби були розділені на дві частини між цими містами...» (Барановський М.О.)

«...Тому що управлінські функції частково були переадресовано містам Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ і ми всеодно отримали певні центри розвитку...» (Кравченко К.О.)

Важливим було розглянути бачення експертів щодо асоціативних образів центру регіону. На запитання, з яким містом Донецької області виникає перша асоціація у пересічного мешканця іншого регіону, думки експертів розділилися. З однієї точки зору, це Маріуполь як найбільше місто в області на підконтрольній Україні території та певний асоціативний ряд воєнно-новинного впливу. А з іншого боку – це Краматорськ як місто, що виконує функції обласного центру. Також як центри другого порядку було згадано Слов'янськ і Бахмут.

У одному з інтерв'ю експерт зазначив, що асоціації з регіоном в цілому у людей після 2014 і після 2022 років суттєво різняться:

«...Якщо раніше міста Донецької області намагалися довести, що Донеччина – перспективна і варта уваги, інвестицій та інтересу, що не тільки Донецьк потужний, але і інші міста мають потенціал розвитку... Але з лютого минулого року переважний асоціативний ряд пов'язаний з болем і зникненням певних міст з мапи України» (Кравченко К.О.)

Окрім Краматорська та Маріуполя також було виокремлено найчастіше Слов'янськ (4), Бахмут (3), Костянтинівку (1), Дружківку (1).

Якщо говорити про поліцентричність у широкому розумінні, то мінімум ми повинні мати три рівні центрів, як у теорії В. Кристаллера. В Донецькій області до окупації центром I рівня був Донецьк з його метрополісними функціями. Далі регіонополісами II рівня – Краматорськ та Маріуполь, які мали достатньо велику зону впливу. І ще нижчий рівень – локальні «центри». Після окупації частини Донецької області ситуація змінюється. Центром I рівня стали водночас Маріуполь та Краматорськ, II рівня – Слов'янськ, Бахмут, Покровськ.

Якщо ми згадаємо гравітаційні моделі та метод діаграми Воронного, то Покровськ у кордонах Донецької області з тимчасово окупованою територією є найбільш наближеним до центральної частини області. І запитанням до експертів

було: «Чи міг би Покровськ стати третім полюсом розвитку в області?». Бачення експертів таке:

«...А щодо Покровська... Там якийсь «депреснячок», тому він і не асоціюється у мене з центром» (Підгрушній Г.П.)

«...Покровськ – малонаселене місто, яке викликає так собі перше враження. Маленьке шахтарське місто. Щоб туди делегувати хоч якісь функції, треба докласти надбагато зусиль, щоб хоча б більш-менш підтягнути його до бажаного розвитку» (Барановський М.О.)

«...Можна було б розглядати місто Покровськ дякуючи своєму географічному положенню і транспортній мережі, але сказати, що там є потенціал для управлінського розвитку – не можна. Костянтинівка могла б виконувати такі функції, але з точки зору дислокації, теж є питання» (Кравченко К.О.)

«...Щодо Покровська, то аналогія з принципом побудови доріг у Німеччині, якщо люди вже протоптали дорогу, то її вже будують. Тут так само: якщо в якихось точках простору співпали певні чинники екзогенні та ендогенні і у нас утворилися певні центри і там відбулась концентрація економічної бази, людських ресурсів і т.д., то мені здається, треба обирати не географічно локалізований центр, в ідеалі це звичайно дуже круто, але це не про Покровськ. Тут не на дуже високому рівні транспортна інфраструктура – це перший момент. По-друге, потрібно, щоб була сильна економічна база і це знову ж таки не про Покровськ» (Гаврилюк О.К.)

«...Я думаю, що можливо Покровськ міг би бути, напевно через українську ідентичність міста. Вони [мешканці] з початком анексії територій показали свою прихильність до української державності з чіткою позицією. Важливо як люди себе почувають і готовність» (Ребро О.В.)

За результатами проведеного інтерв'ювання мешканців Краматорська у лютому 2022 року, одним з варіантів потенційного центру в області був визначений Святогірськ. Експерти не розділили цю точку зору. Всі вони

виокремили його туристичний та рекреаційний потенціал і не більше. Це, скоріш за все, був поодинокий випадок через нерозуміння пересічним мешканцем всієї специфіки та набору функцій та ресурсів, яким має володіти обласний центр.

«Ну варіант центр області – однозначно ні. А регіонополісом на півночі області він міг би відігравати. Потенціал на якому б це ґрунтувалося – рекреація, сакральні місця» (Підгрушній Г.П.)

«Це може бути лише якась рекреаційна складова, але не більше. Це нереально» (Барановський М.О.)

«Святогірськ у мене асоціюється з якоюсь Конча-Заспою. Це такий luxury relax place. Я би Святогірськ не обирала як центр розвитку жодним чином. У ньому дуже яскраво виражена рекреаційна, сакральна функція. Це більш паломницький центр та відпочинковий. Там і ресурсів особливих немає і транспортно розміщений неконкурентно з іншими містами. Це для мене шашлики, відпочинок і річка. Тому я б його навіть не розглядала, на жаль» (Кравченко К.О.)

«Можливо лише тільки духовним» (Гаврилук О.К.)

«Святогірськ – ні. У мене він завжди асоціювався з туристичним об'єктом і зоною відпочинку, а не адміністративним центром. Тому я не погоджусь. Тут інші асоціації» (Ребро О.В.)

І найважчий блок питань, враховуючи ситуацію, в якій ми живемо сьогодні, це війна. Але для швидкого і ефективного відновлення після перемоги над рашизмом, ми маємо чітко розуміти виклики, з якими стикнемося і мати чіткий план дії з варіаціями корегування за необхідності і різних сценаріїв. Вже зараз, якби складно не було, ми маємо думати про майбутнє і як після перемоги забезпечити країні захист при існуванні сусіда-агресора.

У цьому блоці ми розглянемо перспективи Донецької області після повної деокупації з точки зору поліцентричного розвитку. Зрозуміло, що прогнозувати зараз дуже важко, зважаючи на те, що війна досі триває, нікому не відомо, у якому стані території, які непідконтрольні тимчасово Україні.

«...Тут постане питання після перемоги реінтеграції цієї території. Це об'єктивно і без цього ніяк... А територія, що перебувала не під контролем України, я не знаю, яка буде вибрана модель реінтеграції, ми не можемо це прогнозувати, але реінтеграція буде обов'язково. Яка вона буде, теж важко сказати, жорстка, м'яка – ми не знаємо» (Підгрушній Г.П.)

«...Багато буде залежати від того, в якому стані будуть ці населені пункти після деокупації. Буде залежати від того, які міста найменше постраждали...» (Барановський М.О.)

Однозначно можна стверджувати, що Донеччина ніколи не буде такою, як була, як мінімум, в економічному профілі:

«...Велике питання, з чим ми вийдемо після перемоги. Маріуполь напівзруйнований, Бахмут майже повністю і велика площа зазнала значних втрат, деіндустрілізації. Також знаємо, що окупанти паразитують на окупованих територіях просто щоб зробити біди. Я думаю, що при відході вони будуть намагатися завдати максимальної шкоди по всіх фронтах» (Кравченко К.О.)

К.О. Кравченко також відмітила, що ми не знаємо як пройде деокупація, бо це доволі складний процес. І ми не можемо спрогнозувати, в якому стані будуть населені пункти після закінчення бойових дій. Ми маємо розвивати нові функції, які не пов'язані з класичним економічним профілем міста. Можливо, це будуть інші напрямки, не промислові, якісь креативні, інноваційні, можливо, це будуть ІТ-хаби. За період з 2014 року ми побачили, що дуже багато пасіонарного активного населення. Люди показували і свою політичну позицію, і на скільки вони люблять рідні міста і країну, і що вони можуть і готові до змін. І якщо нам вдасться зберегти цей запал і повернути людські ресурси, то ми зможемо відновити Донеччину і такому поліцентричному форматі. Єдине що з трошки іншими орієнтаціями.

«...І до 2014 року Донецька область була відносно таким ІТ-хабом, тому я думаю, що цю сторону треба розвивати ще інтенсивніше. Безумовно,

економічний профіль області ніколи вже не буде таким яким був раніше, бо ми знаємо що маємо екологічну катастрофу і з шахтами, і сільськогосподарські угіддя або заміновано або інші типи забруднення на них. Тому і аграрна сфера буде дуже важкувата на перших етапах, так точно. Тому я бачу розвиток у сфері послуг, ну і модернізувати наявні вже індустріальні підприємства. Можливо, буде розбудова машинобудування нового вектору. Тут ще важливий момент – показати інвесторам і дуже постаратися, щоб зробити позитивний ребрендинг іміджу Донецької області у післявоєнній відбудові, щоб інвестори не боялися вкладати капітали. Тому я думаю, що буде потужний поштовх розбудови якоїсь військової інфраструктури, щоб показати секьюрності і у цьому буде виклик..., але звісно поліцентризм, який був до 2022 року буде важко відновити, він буде набувати нових сенсів і вкрай важливо проводити зважену регіональну політику, щоб ми всі наші інвестиції та проєкти не тільки в великі центри, але і щоб була підтримка малих міст і містечок. І звісно ж необхідний постіндустріальний розвиток або високотехнологічний індустріальний...» (Гаврилюк О.К.)

Майже всі експерти висловили думку про те, що вкрай важливо, щоб з часом Донецьк повернув собі статус обласного центру з різних на то причин. Звичайно, що це не відбудеться одразу, але коли прийде час, це обов'язково має статися:

«...в умовах реінтеграції повертати адміністративний центр в місто, яке 9 років було окуповано, і ми взагалі не знаємо, що там відбувалося і хто там залишиться і так далі – це нереально. Ясно, що Краматорськ буде залишатися якийсь час центром....» (Підгрушній Г.П.)

«...Але я думаю, що якщо буде прийняте рішення відновити Донецьк, а я думаю таке рішення обов'язково буде прийняте, то в період декількох років Донецьк відновить свій статус. А в перші роки, я думаю, що ці функції буде виконувати той самий Краматорськ, якщо він буде у такому

ж стані, умовно як зараз. А потім вже і можливо всі функції з часом повернуться до Донецька...» (Барановський М.О.)

«...Я думаю, що Донецьк все ж таки відновить свій центральний статус. Бо для нашої держави буде дуже важливо не тільки повернути всю цю територію, але й певним чином реабілітувати ці міста, бо вони повертаються в лоно України, і я думаю, будуть прикладені надзусилля для їх інтенсивного розвитку. Тому я думаю Донецьк поверне свої функції...» (Кравченко К.О.)

«...Після деокупації я обома руками за те, щоб Донецьк знову став адміністративним центром і розбудовувати його. Але звісно має бути перехідний період, бо умовно перші роки 5 буде тяжко це зробити. Може бути спротив населення з різних точок зору. Тут буде суперництво на перших етапах 100% між Краматорськом і Донецьком. Маріуполь не буде конкурувати, напевно, через свою зруйнованість. На відновлення треба буде багато часу і фінансів. Я думаю років 5 це буде ще Краматорськ.... Після перехідного етапу Донецьк думаю буде столицею регіону. І це важливо і з символічної точки зору, бо ми повертаємося так би мовити до довоєнного життя...» (Гаврилюк О.К.)

«Я думаю, що через те, що Донецьк не зруйнований фізично так, як Маріуполь, то там буде простіше відбудувати регіональний центр і там продовжують жити багато людей і легше буде туди повернутися фізично в свої дома, в свої квартири людям, що покинули їх ще у 2014 році. Наприклад, я можу туди повернутися, у мене там досі є квартира і я можу повернутися за умови повернення Донецька і продовжувати своє життя там... Я думаю після повної деокупації, чому б Донецьку не повернути собі статус столиці регіону. Географічно та логістично – це логічно і плюс фізично він так сказати зберігся певною мірою» (Ребро О.В.)

Щодо перспектив інших центрів, зокрема Краматорська і Маріуполя, то ситуація не легша, зважаючи на те, що кожне місто Донеччини на сьогодні майже

щодня піддається масованим обстрілами, деякі міста напівзруйновані, деякі, як Бахмут і Маріуполь, майже стерті, а деякі – взагалі зникли з мапи України.

«...Маріуполь і Краматорськ. Їх доля буде залежати від регіональної політики, яку будуть проводити. По-перше, вони точно залишаться районними центрами. Можливо, буде все ж таки якийсь розподіл функцій між містами...» (Барановський М.О.)

«...Краматорськ-Слов'янськ-Дружківка продовжать розвиток як така агломерована зона. Тим паче, що люди з дуже зруйнованих міст будуть прагнути повернутися до свого регіону, але, скоріш за все, можливість буде в перший час зробити це тільки в більш вцілілі міста. Краматорськ буде значним полюсом розвитку у будь-якому випадку. Щодо Маріуполя. Я думаю відновлення буде дуже складним. Значна частина міста наразі – це суцільні могильники, на жаль. Значна руйнація, і чи будуть відновлювати це з тим самим функціоналом як це було до, невідомо...» (Кравченко К.О.)

«...А потім може буде модель, коли певні функції буде розподілені між містами...» (Гаврилюк О.К.)

«...Інші регіональні центри за рахунок того, що вони мали більше функцій, вони прокачалися, вони просто можуть розвиватися і не бути просто периферією. Знаєте, це жахливий сценарій, коли все добре в центрі, а на периферії все погано. Тобто може бути сильний центр і сильні менші міста і загалом це буде підіймати рівень регіону...» (Ребро О.В.)

На жаль, Донецька область має спільний кордон з рф і це просто вимагає беззаперечного прийняття дій, адже маючи країну-агресорку під боком, треба завжди тримати на контролі питання безпеки. І експертам було запропоновано висловити свою думку щодо моделі просторового співіснування з рф:

«...Від жорстких обмежень до відсутності кордону як такого. Все залежить від ситуації» (Підгрушній Г.П.)

«...Але мені здається, має бути буферна зона на прикладі Чернігівської області (мінування певної ділянки біля кордону, встановлення фортифікаційних споруд тощо)» (Барановський М.О.)

«...Найкращий варіант – це політичне рішення наявності буферної зони. Всі інші варіанти дуже коштовні і ми навіть не зможемо економічно розвивати регіони прикордонні через можливу загрозу і це унеможливило інвестиційну привабливість» (Кравченко К.О.)

«...однією з важливих умов мирного урегулювання війни (що є мало ймовірним) – це звільнення усієї території і урегулювання проблеми, яку ми ще не вирішили з часів набуття незалежності – делімітації та демаркації кордонів. І це має бути надважливим моментом у мирному договорі. І тоді вже розбудовувати вздовж усього російсько-білоруського пограниччя дуже сильну мережу захисту нашої території і постійні мобільні групи біля кордону, і постійний моніторинг кордону за допомогою техніки, так само і патрулювання в морі. Всі види захисту застосувати...» (Гаврилюк О.К.)

«Ну, найголовніше, це лінія оборони і протиповітряна оборона по всьому кордону. З таким сусідом кордон має бути обов'язково фізично захищений. Можливо, кілька аеродромів з літаками. Не знаю як, тому що кінець війни, на жаль, не близько і ми не знаємо навіть на яких умовах вона закінчиться, на жаль...» (Ребро О.К.)

Тобто, навіть з найпозитивнішим варіантом закінчення війни, Україна обов'язково має захищати свій кордон у всіх площинах, мати сильну армію і наявність зброї.

Деякі респонденти певною мірою жартома (а може і ні) висловили позитивні настрої щодо створення дружніх республік на кордоні:

«Питання. Якою на той час буде росія. Чи це буде кордон з росією, чи це буде кордон з дружньою Кубанню, чи з войовничими землями Війська Донського. Ми ж не знаємо...» (Підгрушній Г.П.)

«Мені подобається досвід Харківської області. Треба підтримати незалежність БНР щоб нас відділяла певна смуга, яка б змогла певним чином гарантувати якусь безпеку...» (Кравченко К.О.)

«Кубань у складі України...» (Гаврилюк О.К.)

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було проаналізовано та узагальнено сутність попередніх досліджень поліцентричності просторового розвитку регіону та моделі «центр-периферія».

Поліцентричність розвитку в регіоні – це концепція розвитку регіону, яка передбачає існування кількох центрів розвитку, що мають відносно рівну вагу в економічному, соціальному та культурному житті. Поліцентричність розвитку регіону полягає в тому, що не одне місто або населений пункт є основним центром розвитку, а розвиток відбувається в різних місцях регіону. У поліцентричному регіоні кожен центр має свої власні особливості та функції, зокрема такі як розвиток бізнесу, культурний та науковий розвиток, розвиток транспортної інфраструктури, надання соціальних та побутових послуг тощо. Кожен центр має певну автономію в управлінні, але одночасно забезпечує взаємодію з іншими центрами розвитку, створюючи мережу взаємодії, що сприяє загальному розвитку регіону.

З точки зору урбаністики, поліцентричний розвиток регіону є важливим з кількох причин:

- *Просторова рівномірність*: поліцентричний розвиток дозволяє рівномірно розподілити населення, господарську діяльність та соціальне забезпечення на території, що зменшує навантаження на центральні райони і забезпечує розвиток в менш розвинутих районах.

- *Підвищення якості життя населення*: через розподіл функцій «суперцентру» на декілька центрів, населення має більше можливостей до місця проживання, що зокрема зменшує час та витрати на транспорт. Також це дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля.

- *Активізація розвитку економіки*: поліцентричний розвиток забезпечує створення нових робочих місць в менш розвинутих районах, що збільшує зайнятість та знижує безробіття.

- *Активізація соціального розвитку*: поліцентричний розвиток регіону сприяє розвитку культури та освіти в менш розвинутих районах, забезпечує кращий доступ до послуг та зручніші умови для життя.

В роботі було здійснено характеристику ролі Донецька як регіональної столиці до окупації та проаналізовано розвиток головних регіональних центрів Краматорська та Маріуполя після окупації частини Донецької області у 2014 році.

До окупації Донецької області Донецьк був одним з найбільших та найрозвиненіших міст України. Він мав важливе географічне положення на сході країни та був центром промислового виробництва, транспортного сполучення та культурного життя регіону. Місто мало добре розвинену інфраструктуру та високу культурну різноманітність. Воно було важливим науковим центром, у якому працювали визначні вчені та дослідники. Отже, Донецьк до окупації був важливим і розвинутим містом, що відігравало важливу роль у розвитку Донецької області та України в цілому.

Після окупації Донецька, Краматорськ та Маріуполь стали важливими центрами Донецької області, які взяли на себе значну частину виробничих та соціальних функцій, що раніше забезпечував Донецьк. Обидва міста є ключовими соціальними центрами регіону, де розташовані заклади вищої освіти, наукові та культурні установи, спортивні та інші об'єкти соціальної інфраструктури, що забезпечують комфортні умови життя мешканців регіону. Зокрема, вони стали осередками забезпечення медичної допомоги, торгівлі та послуг для прилеглих населених пунктів.

У рамках дипломної роботи було проведено інтерв'ювання мешканців Краматорська та глибинні експертні інтерв'ю щодо поліцентричності розвитку Донецької області, а також проаналізовані результати опитування мешканців Маріуполя. Одним ключових моментів дослідження був аналіз бачення перспектив розвитку Донецької області після повної деокупації і шляхів співіснування з сусідом-агресором. Як зазначила одна з експертток:

*«Єдиний шанс Донецької області у майбутньому – це якраз таки поліцентризм. Бо ми не можемо замкнутися на відновленні, розвитку тільки одного центру, бо тоді тут буде просто випалена земля»
(Кравченко К.О.)*

Модель існування сильного центру і занедбаних периферій – це не про майбутнє. Модель поліцентричного розвитку з сильними центрами, які взаємодіють між собою та розвиваються кожен зі своїм вектором, але у той же час на спільне благо – це запорука вдалого сценарію розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас адміністративно-територіального устрою України. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1p4oyXGb5U5VaiQmh8uGbtTI8kBEISDxl/view?fbclid=IwAR1ivNL8lc3_LLZlm75QmvhnVАНqOf1qTJcAW3oIVwCOF5NXDPVnTYeUG6o
2. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2016. 248 с.
3. Війна на Донбасі у цифрах, фактах і перемир'ях // BBS News Ukraine, 2015. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/02/150205_donbas_ato_total_summary_vs.
4. Голвазін О. М. Вимірювання динаміки та якісна оцінка поліцентричності територіального розвитку. *Молодий вчений*, 2015. №7 (22). С. 49–55.
5. Голвазін О. М. Концептуальна модель державної політики поліцентричного розвитку України. *Бізнес Інформ*, 2017. №11. С. 8–13.
6. Голвазін О. М. Територіальна нерівність у доступі до базових послуг в Україні: сучасний стан і шляхи подолання. *Національний інститут стратегічних досліджень: Стратегічні пріоритети*, 2016. №3 (40). С. 130–137.
7. Голвазін О. М. Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018.
8. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. Київ: «Либідь», 1996. С.37-50.

9. Головне управління статистики в Донецькій області. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/statinform1/index_obl.php
10. Денисенко О. О. Метрополізація: світогосподарський аспект. Монографія. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 193 с.
11. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Децентралізація України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>
13. Тимчук Д., Карін Ю., Машовець К., Гусаров В. (2016). Вторгнення в Україну. Хроніка російської агресії (рос.). Київ: Брайт Букс, 2016. 240 с.
14. Донецька обласна державна адміністрація. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://dn.gov.ua>
15. Дронова О.Л. Геоурбаністика. Навчальний посібник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2014. 419 с.
16. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області). Монографія / За загальною редакцією Л. М. Немець, К. Ю. Сегіди. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 512 с.
17. Інфографіка Радіо Свобода. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26969959.html>
18. Казанський Д., Воротинцева М. Як Україна втрачала Донбас. Київ: Чорна Гора, 2020. 326 с.
19. Коновалова Н.І. Методика соціальних та економіко-географічних досліджень. Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 1998. 88 с.
20. Краматорська міська рада. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://krm.gov.ua>
21. Лазарович М. Російсько-Українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017. 239 с.

22. Мезенцев К. В., Підгрушний Г. П., Мезенцева Н. І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. Київ: ДП«Прінт Сервіс», 2014. 132 с.
23. Мезенцев К., Олійник Я., Мезенцева Н. (ред.) Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін. Монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с.
24. Мезенцев К.В. Методи дослідження в суспільній географії: традиції і новації. *Економічна та соціальна географія*, 2013. Вип. 1. С. 32-42.
25. Коновалова Н.І., Цепенда М.М. Методологія і методика наукових досліджень із соціально-економічної географії. Конспект лекцій. Чернівці: Рута, 2007. 52 с.
26. Міністерство оборони України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/#>
27. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області). Навчальний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. 112 с.
28. Пилипенко І.О. Методологічні засади дослідження геопростору в контексті концепції «центр – периферія». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки*, 2014. Вип. 1. С. 45-51.
29. Пилипенко І.О. Сучасні напрямки та підходи нівелювання диспропорцій територіальних систем «центр-периферія». *Часопис соціально-економічної географії*, 2009. Вип. 7(2). С. 58–61.
30. Підгрушний Г.П., Мезенцев К.В. Привабливість території для проживання людини: методологічні та прикладні аспекти дослідження. *Український географічний журнал*, 2015. №1. С. 32-41.
31. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5 лютого 2015 р. (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2389-ІХ від 09.07.2022 та № 2849-ІХ від 13.12.2022). *Відомості Верховної Ради України*, 2015. №13. Ст. 90.

32. Про стимулювання розвитку регіонів. Закон України від 20 грудня 2005 р. (із змінами, внесеними згідно із Законом № 3235-IV (3235-27415)). *Відомості Верховної Ради України*, 2006. № 9-11. Ст. 96.
33. Рашевська Д. А. Регіональні полюси зростання та нерівномірність внутрішньорегіонального розвитку Донецької області // Міста та регіони в епіцентрі просторових змін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2023. С. 29–31.
34. Савчук І. Г. Поліцентричний розвиток як складова сучасної регіональної політики. *Український географічний журнал*, 2013. №1. С. 39–45.
35. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4: І-М / ред. А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.
36. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
37. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/do-5-richchya-vid-pochatku-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskoyi-federaciyi-proty-ukrayiny>
38. Ханова О.В. Регіональні особливості інноваційної діяльності в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. 18 с.
39. Чужиков В.І. Регіональний розвиток у європейському спільному економічному просторі (динамізація та структурні зміни). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Київ: Київський національний економічний університет, 2003. 33 с.
40. Яковлева Ю.К. Соціальний розвиток Донецької області: суспільно-географічний аспект. Монографія. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. 415 с.

41. André, D. Polycentrism in national spatial plans in Europe – towards a common spatial vision? [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:833512/FULLTEXT01.pdf>
42. Brezzi M., Veneri P. Assessing Polycentric Urban Systems in the OECD: Country, Regional and Metropolitan Perspectives. OECD Publishing, 2014. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://dx.doi.org/10.1787/5jz5mpdkmvnr-en>
43. Burger M., Meijers E. Form follows function? Linking morphological and functional polycentricity. *Urban Studies*, 2012. Vol. 49(5). P. 1127–1149.
44. Davoudi S. Polycentricity in European spatial planning: from an analytical tool to a normative agenda? *European Planning Studies*, 2003. Vol. 11. P. 979-999.
45. Golvazin O.M. National-level polycentricity of territorial development in Ukraine and OECD countries. *East European Science Journal*, 2016. Vol. 11(15). P. 50–55.
46. Hall P. Polycentricity. // *The International Encyclopedia of Human Geography* / Edited by Kitchin R., Thrift, N. Oxford: Elsevier, 2009. Vol. 8. P. 260-264.
47. Kloosterman R., Lambregts, B. Clustering of Economic Activities in Polycentric Urban Regions: The Case of the Randstad». *Urban Studies*, 2001. Vol. 38(4). P. 717-732.
48. Gnatiuk O., Mezentsev K., Pidgrushnyi G. Rethinking of identity under war: Pryazovia renaissance and regional centre ambitions in Mariupol before 2022. *Hungarian Geographical Bulletin*, 2022. №71. P. 271–286.
49. Ukraine.UA. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://ukraine.ua/uk/regions-of-ukraine/donetsk-region/>
50. Vandermotten C., Roelandts M., Cornut, P. European polycentrism: towards a more efficient and/or more equitable development? // *Cities and Networks in Europe: A Critical Approach of Polycentrism* / Edited by Cattan N. Mountrouge: John Libbey Eurotext, 2007. P. 51-64.
51. Veneri P., Burgalassi D. Questioning polycentric development and its effects: Issues definition and measurement for the Italian NUTS-2 regions. *European Planning Studies*, 2012. Vol. 20(6). P. 1017-1037.

52. Burgalassi D. Defining and measuring polycentric regions: the case of Tuscany. *MPRA Paper*, 2010. Discussion Paper №101. Università di Pisa. 46 p. <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/25880>

ДОДАТКИ

Додаток А

Приріст населення у містах Донецької області

місто	2001-2011	2011-2021	2001-2021
<i>м. Авдіївка</i>	-5,0	-9,7	-14,2
<i>м. Амвросіївка</i>	-12,0	-	-
<i>м. Бахмут</i>	-31,0	-7,6	-36,2
<i>м. Білицьке</i>	-13,5	-9,9	-22,1
<i>м. Білозерське</i>	-9,0	-8,2	-16,4
<i>м. Бунге</i>	-18,3	-	-
<i>м. Волноваха</i>	-3,8	-8,5	-12,0
<i>м. Вуглегірськ</i>	-23,1	-	-
<i>м. Вугледар</i>	-11,1	-6,9	-17,2
<i>м. Гірник</i>	-16,8	-10,5	-25,5
<i>м. Горлівка</i>	-10,7	-	-
<i>м. Дебальцеве</i>	-13,2	-	-
<i>м. Добропілля</i>	-11,0	-9,3	-19,3
<i>м. Докучаєвськ</i>	-2,7	-	-
<i>м. Донецьк</i>	-5,3	-	-
<i>м. Дружківка</i>	-6,2	-9,1	-14,7
<i>м. Єнакієве</i>	-17,6	-	-
<i>м. Жданівка</i>	-8,5	-	-
<i>м. Залізне</i>	-12,6	-12,2	-23,3
<i>м. Зугрес</i>	-6,8	-	-
<i>м. Іловайськ</i>	-8,4	-	-
<i>м. Кальміуське</i>	-21,3	-	-
<i>м. Костянтинівка</i>	-16,7	-13,2	-27,7
<i>м. Краматорськ</i>	-8,1	-9,7	-17,1
<i>м. Красногорівка</i>	-2,4	-6,8	-9,0
<i>м. Курахове</i>	-6,0	-8,5	-14,0
<i>м. Лиман</i>	-18,5	-10,9	-27,3
<i>м. Макіївка</i>	-8,1	-	-
<i>м. Маріуполь</i>	-5,2	-7,5	-12,3
<i>м. Мар'їнка</i>	-5,2	-7,2	-12,1
<i>м. Миколаївка</i>	-3,9	-8,9	-12,4
<i>м. Мирноград</i>	-8,3	-6,7	-14,4
<i>м. Моспине</i>	-8,4	-	-
<i>м. Новоазовськ</i>	-6,1	-	-
<i>м. Новогродівка</i>	-10,4	-8,7	-18,2
<i>м. Покровськ</i>	-5,4	-6,5	-11,6
<i>м. Родинське</i>	-9,4	-8,5	-17,0
<i>м. Світлодарськ</i>	-7,0	-8,1	-14,6
<i>м. Святогірськ</i>	-8,6	-8,2	-16,1
<i>м. Селидове</i>	-9,1	-10,1	-18,2
<i>м. Сіверськ</i>	-13,9	-10,7	-23,1
<i>м. Слов'янськ</i>	-5,0	-9,8	-14,3
<i>м. Сніжне</i>	-15,3	-	-

<i>м. Соледар</i>	-9,7	-10,1	-18,9
<i>м. Торецьк</i>	-16,2	-13,2	-27,3
<i>м. Українськ</i>	-9,1	-10,9	-19,0
<i>м. Харцизьк</i>	-6,5	-	-
<i>м. Хрестівка</i>	-8,0	-	-
<i>м. Часів Яр</i>	-14,4	-12,6	-25,1
<i>м. Чистякове</i>	-18,2	-	-
<i>м. Шахтарськ</i>	-13,4	-	-
<i>м. Ясинувата</i>	-4,2	-	-

**Відповіді респондентів на опитування, проведене у лютому 2022 року у
місті Краматорську**

Новий регіональний центр Донеччини?	Респондент KR01: «Святогірськ»
	Респондент KR02: «Краматорськ звичайно»
	Респондент KR03: «Краматорськ»
	Респондент KR04: «Краматорськ»
	Респондент KR05: «Краматорськ»
	Респондент KR06: «Краматорськ»
	Респондент KR07: «Краматорськ»
	Респондент KR08: «Краматорськ»
	Респондент KR09: «Краматорськ»
	Респондент KR10: «Краматорськ»
	Респондент KR11: «Краматорськ, але не так як Донецьк»
	Респондент KR12: «Краматорськ»
	Респондент KR13: «Краматорськ»
	Респондент KR14: «Краматорськ»
	Респондент KR15: «Краматорськ і Маріуполь»
	Респондент KR16: «Трошки Краматорськ, трошки Маріуполь»
	Респондент KR17: «Краматорськ»
	Респондент KR18: «Краматорськ»
	Респондент KR19: «Краматорськ»
Можлива функції Донецька частково перейняв Харків?	Респондент KR01: «Можливо. Ну, ми туди їздимо зрідка. У парк іноді. Молодь мотається»
	Респондент KR02: «Ні»
	Респондент KR03: «Я цього не можу сказати. Харків – Харківська область»
	Респондент KR04: «Я б не сказала. Можливо якісь торговельні функції»
	Респондент KR05: «Їздять прогулятися і назад»
	Респондент KR06: «Велике обласне місто, але в іншій області»
	Респондент KR07: «Можливо дещо це і так»
	Респондент KR08: «Однозначно ні»
	Респондент KR09: «Я б сказала що так»
	Респондент KR10: «Ні»
	Респондент KR11: «Ні»
	Респондент KR12: «Не знаю»
	Респондент KR13: «Ні»
	Респондент KR14: «Я думаю багато»
	Респондент KR15: «Для мене ні»
	Респондент KR16: «Так, деякі можливо»
	Респондент KR17: «Так, Харків взяв деякі»
	Респондент KR18: «Частково»

	Респондент KR19: «Не думаю»
Конкуренція між Краматорськом та Слов'янськом	Респондент KR01: «Я думаю – ні. Туди набагато менше грошей вкладається. Краматорськ центр. Хоча Слов'янськ теж краще став, але він не конкурує»
	Респондент KR02: «Ні. Краматорськ є більш індустріальним містом, а Слов'янськ – курортним і купецьким, зовсім інший напрямок. Йому потрібно розвиватися більше у туристичному напрямку»
	Респондент KR03: «Немає жодної конкуренції»
	Респондент KR04: «Зовсім ніякої»
	Респондент KR05: «З мого рівня – не знаю»
	Респондент KR06: «Слов'янськ – село»
	Респондент KR07: «Ніколи не було й до того як Краматорськ отримав статус, бо Слов'янськ набагато менший. Краматорськ у будь-якому випадку мав і має більше можливостей»
	Респондент KR08: «Її нема. Вона була, може, після окупації, але Слов'янськ і Краматорськ зараз вони зовсім різні. Тут конкурувати немає сенсу»
	Респондент KR09: «Ні»
	Респондент KR10: «На жаль, слабка»
	Респондент KR11: «Ні»
	Респондент KR12: «Немає»
	Респондент KR13: «Ні. Слов'янськ не такий як Краматорськ, там навіть парку немає»
	Респондент KR14: «Ні»
	Респондент KR15: «У Краматорську більше можливостей»
	Респондент KR16: «Немає ніякої»
Респондент KR17: «Можливо так. На собі не відчуваю. Але впевнена, що люди, які живуть у Слов'янську, дуже відчувають деяку заздрість та образу, що Краматорськ отримав такий поштовх до розвитку.»	
Респондент KR18: «Я не відчуваю. Їх не можна порівнювати. Це дві різні речі. Краматорськ краще»	
Респондент KR19: «Ні. Краматорськ краще. Слов'янськ – старе купецьке місто, там немає житлових нормальних районів. Село. Він був жахливий, а після окупації став ще гіршим. Краматорськ більше розвинений. Однозначно – ні»	
Конкуренція між Краматорськом та Маріуполем	Респондент KR01: «Маріуполь більше буде. Чесно не знаю. Я у Маріуполі був проїздом дуже давно»
	Респондент KR02: «Краматорськ. Далі від кордону бойових дій, ближче до інших обласних центрів»
	Респондент KR03: «Є, так. Маріуполь більший і за площею, і за населенням, і за масштабом. Єдине чому він не став обласним центром, бо він дуже близький до лінії розмежування. Тільки тому. А ще в Краматорську був аеродром військовий і штаб одразу був у нас, напевно, це стало ключовим моментом»
	Респондент KR04: «Я зовсім цього не відчуваю»

	Респондент KR05: «Статусом Маріуполь трошки вищий в плані розуміння розвитку міста. Конкуренція присутня. Маріуполь – серйозне місто»
	Респондент KR06: «Маріуполь сперечається з Краматорськом, тож не знаю. У Маріуполі більше силовиків, у Краматорську – адміністрація. Але Маріуполь розташований на околиці. Краматорськ ближче до звання, але Маріуполь більше місто»
	Респондент KR07: «Жодного разу не була у Маріуполі, тому важко сказати. Але мабуть є»
	Респондент KR08: «Я там ніколи не була, але чула, що Маріуполь вже був майже обласним центром, тим паче там туризм є який-неякий, а не просто місто з заводами. Тому тут конкуренція є і не маленька»
	Респондент KR09: «Ні»
	Респондент KR10: «Є, велика. За право бути владним. Але з точки зору військової безпеки, то у Краматорську безпечніше. Деякі структури, на скільки я знаю, є в Маріуполі. Але Краматорськ ближче, навіть якщо з точки зору географії до статусу регіонального центру і тут є аеропорт»
	Респондент KR11: «Є»
	Респондент KR12: «Та ні»
	Респондент KR13: «Тут є. Вони тривалий час виборювали статус обласного центру. Але там вигідніше. Там є море, порт, швидше розвивається, але я рада, що Краматорськ – центр»
	Респондент KR14: «Ні»
	Респондент KR15: «Відчувається конкуренція»
	Респондент KR16: «Так, є боротьба за владу»
	Респондент KR17: «Не відчуваю»
	Респондент KR18: «Безперечно є. Маріуполь має величезні шанси. Він більший, розвиток, там є порт, він півмільйонник. Темпи розвитку у Маріуполі більше»
	Респондент KR19: «Маріуполь раніше можливо і міг скласти конкуренцію, коли був Донецьк, а зараз Краматорськ сам собою, а Маріуполь сам собою. Але Маріуполь більше і там є порт»
Як змінилося місто після того як отримало статус обласного центра?	Респондент KR01: «Місто дуже змінилося на краще. Відновлено парки, інфраструктуру. Стала яскравішою картинка навіть якщо порівнювати з 2016 роком. Все було набагато гірше, ніж зараз. Дороги ще були вбиті, було все сіро. Дороги робляться, парки розвиваються, будинки фарбуються»
	Респондент KR02: «Будівництво спортивних комплексів (басейн, ковзанка, стадіони). Реконструювали площу, краще дороги стали. Одним словом – покращився благоустрій міста. Поліпшився транспортний зв'язок з іншими регіонами»
	Респондент KR03: «Змінюється поступово, розвивається однозначно. Розвиватися стала більше торгівля, малі підприємства відкриваються. Вже не місто заводів, як говорили раніше»

<p>Респондент KR04: «Звичайно. Дуже багато вкладено у благоустрій міста: площу відреставрували, будуватимуться обласна лікарня, ну і взагалі почалося будівництво житла. Те, що йшло на розвиток Донецька, тепер частина вкладається сюди»</p>
<p>Респондент KR05: «Все ж таки місто змінюється на краще, можливо не такими швидкими темпами якими б нам хотілося. Нажаль у нас є купа проблем, які не вирішуються – закриття заводів, цехів, скорочення робочих міст. Але якщо про позитив, то це будівництво, відкриття нових пам'ятників, реставрація парків. Є зміни на краще у цьому плані, але як я вже казала, є багато проблем, які потребують вирішення і нажаль статус ніяк на це не впливає»</p>
<p>Респондент KR06: «Я навіть не знав, що це є обласний центр. Якби він був обласним центром, то була б Краматорська область. Але місто змінилося однозначно. Сюди переїхав держапарат»</p>
<p>Респондент KR07: «Розвивається. Розпочалося будівництво. У нас дуже давно не будували будинки, житло, швидкими темпами. Всі види інфраструктури розвиваються. Розвивається торгівельна мережа. Ціни постійно підіймають на все на продукти, а особливо на житло в порівнянні з сусідніми містами. Ще є вплив на природу через збільшення автомобілів і це впливає на те, чим ми дихаємо»</p>
<p>Респондент KR08: «Я думаю змінилося. Будівництво, дороги кращі, Лікарні ремонтують. Потік інвестицій збільшився. Але для заводів – навпаки, вони занепадають, бо продукція здебільшого йшла на експорт в рф, а зараз поступово перепрофілюються на внутрішній ринок, але обсяги зменшилися – їм важко і це впливає на заробітню плату та кількість робочих місць»</p>
<p>Респондент KR09: «Розвиватися став. Більше стало місць кудись сходити. Красивіше став. Сюди хочеться повертатися»</p>
<p>Респондент KR10: «Не від статусу місто змінилося, але і це повпливало, але це не головне. Тут стало більше свободи і Україні. Вперше по-розумному почали використовувати гроші – на модернізацію шкіл, на ремонт доріг, покращувати благоустрій прибудинкових територій. З'явилося більше можливостей»</p>
<p>Респондент KR11: «Дуже сильно змінилося. У 2008 році, коли я тут була єдина думка про місто – Я не хочу тут жити. Але зараз є зміни однозначно. Коли люди живуть у місті, вони не завжди помічають певні зміни, інша справа коли ти не місцевий. Зараз місто дуже красиве, все розвивається, змінилася інфраструктура, місто, де хочеться залишитися».</p>
<p>Респондент KR12: «Змінився»</p>
<p>Респондент KR13: «Так. У нас відбудовуються парки та сквери, з'явилися ковзанка, басейн. Більше робиться для людей. З'явилося більше закладів – кафе, кав'ярні, ресторани. Раніше не було куди піти, ти гуляв на площі, сидів на Леніні і слухав пісні під гітару, то зараз з'явилися альтернативи. Місто не велике, але все одно є куди піти, де посидіти, чим розважитися. Багато концертів, вистав, є чим зайнятися»</p>

	<p>Респондент KR14: «В кращу сторону. Дороги змінилися, ставлення до людей, ремонти пройшли капітальні у містах, особливо медичних та загальноосвітніх. Багато грошей було витрачено на розвиток міста»</p>
	<p>Респондент KR15: «Сюди почали заходити гроші. Гарніше став, стан парків покращав. Намагаються ремонтувати щось, нові будинки будують, торгові центри з'являються»</p>
	<p>Респондент KR16: «Більш розвинена інфраструктура, дороги кращі. Вкладення грошей побільшало і стало щось робитися. Йде розвиток»</p>
	<p>Респондент KR17: «Президент почав приїжджати частіше та також іноземних делегацій. Місто зовні змінилося – ожило, бо до цього було дуже мало кафе, закладів, у тому числі розважальних. Зараз місто перетворюється будують ТЦ, кафешки. Людей це тішить. Люди не хочуть страждати, а хочуть жити та насолоджуватися»</p>
	<p>Респондент KR18: «Для міста лише плюси, але спочатку були проблеми. Місцева влада спочатку не розуміла як розподілити фінанси на проекти, тому що місцеве керівництво не розуміло, як працювати з такими коштами і не могли розписати бюджет і через це багато проектів стояли на місці. Але загалом більше інвестицій – це добре – реставрація парків та об'єктів. Багато позитивних тенденцій»</p>
	<p>Респондент KR19: «Розвивається. Змінився. Більше людей стало. Змінюється на краще»</p>

Відповіді респондентів під час опитування, проведеного в рамках міжнародного дослідницького проєкту «Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика»

**Маріуполь має мати статус обласного центра Донецької області
(замість Краматорська)**

		Частота	Частка	Валідна частка	Кумулятивний %
Валідні	Повністю не згоден	20	1,6	1,6	1,6
	Швидше не згоден	90	7,2	7,2	8,8
	Швидше згоден	579	46,3	46,3	55,1
	Повністю згоден	445	35,6	35,6	90,6
	Важко відповісти	114	9,1	9,1	99,8
	Відмова відповісти	3	0,2	0,2	100,0
	Разом	1251	100,0	100,0	

Чи потрібне створення Приазовської області і Маріуполь має стати її центром?

		Частота	Частка	Валідна частка	Кумулятивний %
Валідні	Повністю не згоден	61	4,9	4,9	4,9
	Швидше не згоден	143	11,4	11,4	16,3
	Швидше згоден	534	42,7	42,7	59,0
	Повністю згоден	291	23,3	23,3	82,3
	Важко відповісти	218	17,4	17,4	99,7
	Відмова відповісти	4	0,3	0,3	100,0
	Разом	1251	100,0	100,0	

Результати глибинних інтерв'ю проведених у дистанційному режимі у квітні 2023 року

Як війна вплинула на просторовий розвиток Донецької області з точки зору посилення чи послаблення поліцентризму у період липень 2014 – лютий 2022?	
<i>Підгрушній Григорій Петрович</i>	Як це парадоксально не прозвучить, але мені здається що після 2014 року коли ця частина Донецької області вийшла з під контролю України, якраз проблема поліцентричності – оптимізувалась. Чому? До 2014 року Донецьк – фактично моноліт, якому все було підпорядковано, більше того вплив Донецька був дуже потужний, навіть на сусідню Луганську область. Після окупації Донецька чітко з'являються 2 центри впливу – Краматорськ на півночі та Маріуполь на півдні, достатньо потужні. Мені навіть здавалося, що між ними є навіть змагання. У будь-якому разі економічний центр перетягнув на себе Маріуполь, хоча і Краматорськ досить потужний центр, але не співставний.
<i>Барановський Микола Олександрович</i>	В Донецькій області після відходу Донецька виникло два розосередженні осередки, які притягували або концентрували у собі ці функції. Це Маріуполь у південній частині та у північній частині-Краматорськ. Функції, що раніше виконував Донецьк, вони ніби були розділені на дві частини між цими містами. Тому, на мою думку, 2014 рік сприяв посиленню поліцентричності розвитку Донецької області.
<i>Кравченко Катерина Олександрівна</i>	По-перше, у будь-якому разі ми маємо розглядати війну не тільки з 2022 року, а з того що відбувалося з 2014 року в цілому в Донецькій області. І надзвичайно важливим тут на мою думку є декілька етапів. 1– до подій 14 року, коли ми бачили що область була однією з доволі поліцентрично розвинутих областей України до того ж і економічно розвинених також. В Донецькій області були потенційні полюси росту – Донецьк, Маріуполь і потужна агломерація Краматорськ-Слов'янськ і до неї долучали ще Дружківку, там були різні варіації і ми мали доволі потужні полюси, хоча все ж таки в Донецьку концентрувалися майже все інноваційне, креативне і це був потужний центр. Проте коли ми говоримо про наступний етап, тобто початок військових дій, ми бачимо значну переорієнтацію цих векторів розвитку. Ми отримали часткову окуповану територію і далі вже центри розвитку зберегли свою поліцентричність певною мірою. Чому? Тому що управлінські функції частково були переадресовано містам Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ і ми все одно отримали певні центри розвитку. Таким чином з мого досвіду можу сказати що ці міста отримали новий імпульс розвитку. Наприклад, Краматорськ значно розвинувся, трансформувався за цей період і ми побачили що він дійсно наблизився до свого статусу обласного центру, бо багато і управлінських рішень, і в цілому різних центрів розвитку і промислових, і в тому числі і соціальне життя надзвичайно інтенсивно почало розвиватися там саме після 2014 року. Потім коли ми отримали ситуацію 2022 року ми побачили ситуацію, що певні ділянки зазнали значущих втрат і аналізуючи ситуацію з початку війни дотепер ми бачимо майже абсолютну деіндустріалізацію Донецької області, бо промислові потужності Маріуполя майже повністю знищені, а в

	<p>Краматорську промзона майже кожного дня піддається обстрілам і деякі об'єкти були вивезені вже в інші регіони. Тобто промисловість в Краматорські не працює. Ми бачимо що Бахмут майже стертий з обличчя землі, в Маріуполі важка ситуація та Краматорськ, Покровськ, Слов'янськ тримаються, але все ж таки там постійні обстріли. Це новий етап розвитку і зараз ми не можемо сказати коли чітко закінчиться війна, але що буде далі...? Війна закінчується і після перемоги ми отримуємо ситуацію, коли по суті найбільш розвинені міста (9 років Україна розвивала активно ці території, коли окуповані території застигли в тому періоді, коли вони в цю окупацію потрапили) будуть в плачевному стані, де великий відсоток територій заміновано, зруйновано.</p> <p>У фізичному вимірі ми бачимо що багато руйнацій та знищення і ми не можемо сказати, що воно буде придатне до використання та відновлення. Ми бачимо що дещо релоковано те, що змогли.</p> <p>У управлінському вимірі ми бачимо зміщення векторів. Спочатку це був Донецьк – управлінський центр, потім триєдине орієнтування Краматорськ-Слов'янськ-Маріуполь, наразі фактично це Краматорськ. Щодо функцій це переорієнтація управлінської функції це раз, по-друге втрата промислової функції, що була однією з визначних в цьому регіоні. Святогірськ- раніше рекреаційна функція наразі майже втрачена і чи навряд чи у найближчому майбутньому буде виконувати. Щодо айдентики...цікава ситуація, бо спочатку був загальний зріз по всій області. Хтось визнає себе корінним українцем, хтось трошечки ні, хтось навпаки був інших поглядів, але війна 2014 року провела так звану стратифікацію, бо багато тих, хто був прихильником «миру» - виїхали. На території, що підконтрольна Україні з'являється багато ВПО і сюди переїхали ті люди, що цілеспрямовано не залишалися на окупованих територіях чи виїжджали до росії, а переміщувалися на територію підконтрольну Україні. Після 2014 року і в Краматорську, і в Маріуполі, і в інших містах рівень національної свідомості ствердився. Звичайно є певний відсоток «ждунів» і їх ідентичність поки незрозуміла. Але те, що ми бачимо розуміння східними українцями своєї приналежності – це факт.</p>
<p><i>Гаврилюк Олексій</i></p>	<p>Ми можемо з точністю сказати що Донецькій регіон розвивався поліцентрично навіть ще до початку подій у 2014 році (російсько-української війни). Необхідно виокремити, що практично весь регіон він працював на Донецьку конурбацію, це був своєрідний центр і решта регіону (ну був ще субдомінантний центр- Маріуполь) вся периферія працювала в більшості, в ресурсному плані, на цю конурбацію з біцентричним містом, по факту Донецьк і Макіївка. Після подій 2014 року відбулося порушення соціально-економічних зв'язків в результаті окупації значної території Донеччини і потім почались претурбаційні процеси щодо пошуку альтернативного центру. Спочатку був використаний принцип людності міста. В червні 2014 року регіональним центром підконтрольної території Донецької області став Маріуполь, але, я не знаю з яких точно причин, але вже в жовтні того ж року адміністративні функції перейняв Краматорськ. Звісно треба наголосити на падінні ВВП області і економічного розвитку області, бо було вражено центра, а відомо що якщо слабкий центр, то відносно і слабкий розвиток регіону. На жаль, Маріуполь і Краматорськ на той час не були такими центрами, щоб одразу стати альтернативою Донецьку. Потім почалися процеси так сказати</p>

	підтримання 2х цих регіональних центрів, щоб можна було створити хороші центри обслуговування населення на різних полюсах області.
Ребро Ольга	Якщо казати цілком про Донецьку область то від війни вона дуже постраждала і змінилися регіональні центри. Регіональна столиця – центр був у Донецьку і до реформи децентралізації майже все фінансування йшло у регіональний центр, а після реформи, після окупації центр перемістився в Маріуполь і область вона почала змінюватися і пристосовуватися до умов війни. По-перше почала посилюватися військова присутність, почали формуватися нові військові підрозділи. Плюс що стосується демографічної картини, через те що було багато внутрішньо переміщених осіб так вийшло що сама в середині області люди перемістилися. В Маріуполі було орієнтовно близько 150 тисяч ВПО тільки зареєстрованих і виходить що змінилися політичні еліти, бо у людей був інший запит на політичне майбутнє. Переглянули з початком анексії Криму і частини Донецької області політичну сферу. Ще важливо змінилися економічні показники тому що була окупована територія і звичайно змінилися ринки збуту, змінилася логістика, особливо для металургійних підприємств і вугільної промисловості. І ще одна була проблема, вона дуже не приємна – це елітарність центрів і занедбаність провінційних міст і містечок і дуже нерівномірні можливості. Тобто якщо ти умовно з Авдіївки, то у тебе не такі можливості якщо ти з Донецька.
Як Ви вважаєте, до повномасштабного вторгнення у пересічного мешканця не Донецької області, з яким містом області виникають перші асоціації?	
Підгрушній Григорій Петрович	Звичайно з Краматорськом. Якщо ми говоримо про Донецький регіон, то тут сьогодні більше асоціацій саме з Краматорськом. Перш за все по причині того, що там адміністративний центр.
Барановський Микола Олександрович	Я думаю все ж таки з Маріуполем у населення асоціюється Донецька область після 2014 року. Хоч це і не обласний центр, але все ж таки це найбільше місто, потужний металургійний центр. Ну і з Краматорськом. Щодо інших міст, я сумніваюся що виникають якісь асоціації. Тому що менших міст багато, вони ще і назви змінювали. Тому на першому місці – Маріуполь, а на другому – Краматорськ.
Кравченко Катерина Олександрівна	Період 2014 – до повномасштабного, то тут будуть Маріуполь, то він почав активно трансформуватися, розвиватися шаленими темпами, місто намагалося себе презентувати найкращим чином, інтенсивно розбудовувався, та Краматорськ, тобто міста що отримали оцю управлінську функцію стали амбасадорами регіону. Якщо говорити про ситуацію після повномасштабного вторгнення то яке б місто на карті не обрати – воно буде визначне, але з негативним присмаком болю. Краматорськ, Маріуполь, Бахмут, Соледар. Нові видатні асоціації, але біда у тому що вони не позитивні. Якщо раніше міста Донецької області намагалися довести, що Донеччина – перспективна і варта уваги, інвестицій та інтересу, що не тільки Донецьк потужний, але і інші міста мають потенціал розвитку. Ми отримали окуповану територію через яку переважно велася торгівля з рф до початку війни, цей шлях був перекритий і почалися пошуки переорієнтування і вже на національному та міжнародному ринку Донеччина починає доводити свої потужності і просувати зацікавленість регіоном.

	Але з лютого минулого року переважний асоціативний ряд пов'язаний з болем і з зникненням певних міст з мапи України.
<i>Гаврилюк Олексій</i>	У кожної людини є свій «бекграунд» і тому це дуже важке питання. А середньостатистична людина і дивиться новини, то 100% чула про полк «АЗОВ» і тоді асоціація звичайно ж одразу з Маріуполем. І тому я думаю, що Маріуполь більше був на слуху у пересічного мешканця, що проживає не на Донеччині.
<i>Ребро Ольга</i>	Ну я думаю що на першому місті Маріуполь як одне з найбільших міст, потім я думаю що також і Краматорськ, Слов'янськ, Бахмут в тому числі. Це міста в яких є велика промисловість що є основою для регіону. В Бахмуті – шампанське, Соледар – сіль, Слов'янськ- глина, тобто те що впливає на економіку. Авжеж асоціації виникають з найбільш економічно розвинутими місцями, де сконцентровані ресурси.
Висловіть свою думку Маріуполь – це Донбас або все ж таки присутня Приазовська ідентичність ?	
<i>Підгрушний Григорій Петрович</i>	Хоч Маріуполь і входив до складу Донецької області, але все-таки він тримався особнячком. Це не Донбас! І не дарма за часів Радянського Союзу була ідея створення Азовської області зі столицею в Маріуполі. І як на мене це не погана була ідея, бо це абсолютно інший регіон. Регіон з іншою історією створення і розвитку. І я не можу стверджувати, що Маріуполь так сказати зрісся з Донбасом.
<i>Барановський Микола Олександрович</i>	Так, це правда. Скоріш за все так і є. Південна частина області раніше була заселена греками. Вони більше себе ототожнюють більше з Приазовським регіоном ніж з Донбасом. І він все ж таки віддалений на досить значну відстань від Донецька, а тим паче від Краматорська. Все ж таки, напевно з Приазов'ям місцеве населення асоціює себе більше.
<i>Кравченко Катерина Олександрівна</i>	Можна і погодитися і ні. Ми знаємо що там дуже цікавий і різноманітний національний склад, там є і греки, і євреї – з одного боку. З іншого – потужні зв'язки з іншими містами Донеччини, особливо з Донецьком та Краматорськом через певні виробничі цикли (металургія-машинобудування). Ми умовно можемо сказати дякуючи певним історичним аспектам розвитку та національному складу є прояви Приазовської ідентичності. Але я б не відокремлювала Маріуполь від Донбаської ідентичності, адже все ж таки це такий єдиний організм розвитку, особливо до 2014 року.
<i>Гаврилюк Олексій</i>	Все дуже суб'єктивно і тут питання в тому що до 2014 року, Донбас до окупації – з ним могли себе асоціювати. Була така панівна територіальна ідентичність – Донбас, бо це було основне джерело економічного розвитку цього регіону і т.ю., і т.д., і таким чином відбулась така певна усталена асоціація саме з Донбасом. І тому такі більш латентні і субрегіональні ідентичності вони були у такому сплячому стані або ж не набували такої поширеності. І після окупації певної частини територій регіону – відбулася така криза ідентичності і почали шукати певну альтернативу і ось тоді такі латентні ідентичності почали виходити на поверхню і якраз в цей момент Приазовська ідентичність укріпилась і стала сильніша. Можливо це навіть якийсь політичний мотив щоб не асоціювати себе з певними сепаратистськими рухами. Тут дуже важко відповісти. Але безумовна ця ідентичність існує. Скільки носіїв це вже інше питання. І ще момент після деокупації територій яка ідентичність буде панівною?

	Можливо з'явиться нова, бо стався значний урбіцид? Чи буде взагалі ця Приазовська ідентичність, бо ми бачимо що сталося з Маріуполем, який був серцем цієї ідентичності. Чи буде актуальна ідентичність донбаська? Але головний фактор це носії.
<i>Ребро Ольга</i>	Насправді завжди була велика полеміка, особливо в ЗМІ, писали про те що Маріуполь – це Донбас, але маріупольці завжди вам скажуть що ні Маріуполь – це Приазов'я з точки зору історико-географічності і ніколи місцевому населенню не подобалось бути в медіа причетними до Донбасу, хотілося бути Приазов'ям. І навіть я чула такі думки серед людей що вони б хотіли щоб була своя Приазовська область. Знаєте якимось чином Донецьк так забирав багато ресурсів, що сильно хотілося залишити собі те що зароблено і децентралізація ось вона дала можливість розпоряджатися самим своїми ресурсами.
Які б центри області Ви б виокремили окрім Краматорська та Маріуполя, і чи виокремили б взагалі? Покровськ наприклад.	
<i>Підгрушній Григорій Петрович</i>	Бахмут безперечно – це доволі таке історичне місто. Більше я не бачу варіантів. Покровськ, ну можливо. Але справа в тому, що якщо говорити широко про поліцентричність, то мінімум ми маємо мати 3 рівні центрів, як у теорії Кристаллера. В Донецькій області, до окупації центр першого рівня, явно був Донецьк з його метрополісними функціями. Далі регіонополісами другого рівня очевидно ми ведемо мову про Краматорськ, Маріуполь, Покровськ та Бахмут, які мають достатньо велику зону впливу. І ще нижчий рівень, локальні центрики. А щодо Покровська... Там якийсь депреснячок, тому він і не асоціюється у мене з центром.
<i>Барановський Микола Олександрович</i>	Зараз важко звичайно говорити. Але можна говорити про Слов'янськ, Дружківку, Костянтинівку. Покровськ – малонаселене місто, яке викликає так собі перше враження. Маленьке шахтарське місто. Щоб туди делегувати хоч якісь функції – треба докласти надбагато зусиль, щоб хоча б більш менш підтягнути його до бажаного розвитку.
<i>Кравченко Катерина Олександрівна</i>	Перша думка- Слов'янськ. Він був обраний як 3 центр, не такий навантажений, але все ж таки. Ми розуміємо що Донецька область вона має меридіанальну витягнутість і наш центр розвитку, управління він має все ж таки хоча б якимось чином відповідати більш-менш центральному положенню і мати певні ресурси для розвитку. Тобто з тих населених пунктів, що до повномасштабного вторгнення могли відігравати цю роль я би обирала Слов'янськ або Бахмут. Можна було б розглядати місто Покровськ дякуючи своєму географічному положенню і транспортній мережі, але сказати що там є потенціал для управлінського розвитку – не можна. Костянтинівка могла б виконувати такі функції, але з точки зору дислокації теж є питання.
<i>Гаврилюк Олексій</i>	Я думаю що прям таких альтернатив немає. Слов'янськ, але він точно не буде ніколи адміністративним центром. У зв'язі Краматорськ-Слов'янськ, Слов'янськ – другорядний, а також там немає такої кадрової бази + людність + безпосередньо економічна база міста і все це <u>обгрунтовує</u> вибір Краматорська. Щодо Покровська, то аналогія з принципом побудови доріг у Німеччині, якщо люди вже протоптали дорогу, то її вже будують, тут так сам якщо в якихось точках простору співпали певні чинники

	екзогенні та ендегенні і у нас утворилися певні центри і там відбулась концентрація економічної бази, людських ресурсів і т.д., то мені здається треба обирати не географічно локалізований центр, в ідеалі це звичайно дуже круто, але це не про Покровськ. Тут не на дуже високому рівні транспортна інфраструктура – це перший момент. По-друге потрібно щоб була сильна економічна база і це знову ж таки не про Покровськ.
<i>Ребро Ольга</i>	Ну по Півночі чесно не скажу, бо погано знаю специфіку місцеву. Не знаю... поряд з Маріуполем це був би Бердянськ напевно. Я думаю що можливо Покровськ, але Слов'янськ могли би, напевно через українську ідентичність міст. Вони з початком анексії територій вони показали свою прихильність до української державності з чіткою позицією. Важливо як люди себе почувають і готовність.
За результатами проведеного опитування серед мешканців Краматорська одним з варіантів центру регіону був назван Святогірськ. Чи має право на існування ця гіпотеза?	
<i>Підгрушній Григорій Петрович</i>	Ну варіант центр області – однозначно ні. А регіоналістом на півночі області він міг би відігравати. Потенціал на якому б це ґрунтувалося – рекреація, сакральні місця. Тому мабуть міг би.
<i>Барановський Микола Олександрович</i>	Навряд чи я погоджусь з цим. Це може бути лише якась рекреаційна складова, але не більше. Це нереально.
<i>Кравченко Катерина Олександрівна</i>	Святогірськ у мене асоціюється з якоюсь Конча-Заспою. Це такий luxury relax place. Я би Святогірськ не обирала як центр розвитку жодним чином. У ньому дуже яскраво виражена рекреаційна, сакральна функція. Це більш паломницький центр та відпочинковий. Там і ресурсів особливих немає і транспортно розміщений не конкурентно з іншими містами. Це для мене шашлики, відпочинок і річка. Тому я б його навіть не розглядала, на жаль.
<i>Гаврилюк Олексій</i>	Можливо лише тільки духовним. Пересічні мешканці часто не розуміють що регіональний центр має мати певні критерії для того щоб стати регіональним центром, а не просто керуватися символікою. Тому важливо щоб це було місто з гарною соціально-економічною базою і це не Святогірськ.
<i>Ребро Ольга</i>	Святогірськ- ні. У мене він завжди асоціювався з туристичним об'єктом і зоною відпочинку, а не адміністративним центром. Тому я не погоджусь. Тут інші асоціації.
Як би Ви оцінили розвиток міст Краматорськ та Маріуполь після 2014 року: -конкуренція -співдія -взаємодоповнюваність -співгальмування -моноцентризм -свій варіант	
<i>Підгрушній Григорій Петрович</i>	Не конкурують, доповнюють один одного, співдіють. Чому? Якщо ми розглянемо технологічний ланцюг металургія та важке машинобудування, то зрозуміло що там відсутня будь-яка конкуренція, а вони стоять як дві послідовні стадії: виробництво сталі, які на пряму йшли на заводи Краматорська. Ну можливо десь воно і є, але то не масштабна конкуренція. Тому звичайно взаємодоповнюваність в економічному плані.

<p>Барановський Микола Олександрович</p>	<p>Мабуть, співпраця все-таки. Я не думаю що вони конкуренти, бо профілі економічні суттєво різняться між собою. Краматорськ має свою специфіку і спеціалізацію, а Маріуполь зовсім іншу. Виходили з думки що мають бути два полюси, які мають співпрацювати між собою і доповнювати один одного за різними функціями.</p>
<p>Кравченко Катерина Олександрівна</p>	<p>Я б зачепилася за варіант конкурують. Я розумію чому поділили центральні повноваження між містами, бо жодне з цих міст не розміщено центрально як Донецьк. Одне місто – дуже північно, інше – дуже південно. І ми не можемо сказати що управління тільки з одного з них буде ефективно та можливе для всієї області. Ми отримали два потужних полюси розвитку які частково конкурують між собою. Кожне місто прагне довести що воно найкраще і саме воно має бути столицею регіону. І тут на мою думку здорова конкуренція.</p>
<p>Гаврилюк Олексій</p>	<p>Давайте зупинимося на кожному. Безумовно вони конкурують між собою за роль адміністративного центру і це видно по тому що вони прагнули до 2022 залучати все більше інвестицій, модернізувати і розбудовувати міста. Вони конкурували між собою щоб бути так сказати найкрутішим і мати більшу гравітаційну силу для притягнення інвестицій і людської зацікавленості. Співдіють. Я думаю що були якісь програми в плані регіонального розвитку, де вони співпрацювали, але я точно не знаю. Могли працювати разом у векторі міжміського співробітництва, напевно. Можливо у оборонній сфері. Взаємодоповнюють. Отут я б більше схилився до цього варіанту. Бо вони обрали для себе проукраїнський вектор розвитку, соціально-культурного особливо і це було видно у цих містах. Міста з таких «сумуючих за радянським союзом» перетворилися на лібералізовані проукраїнські центри. Співгальмування. На фоні всіх інших територій у цьому регіоні ці 2 міста навпаки мали потужний розвиток. Тому точно ні. Моноцентри. Отут є проблема і вона полягає у тому що не те що вони не хочуть, а у тому що транспортна інфраструктура дуже слабкорозвинена. Коли ти їдеш з Краматорська в Маріуполь тобі доведеться проїхати через терикони і по такій вузькій доріжці насипній – дорога регіонального значення – якась ґрунтовка. І щоб вони не розвивалися окремо один від одного треба якась адекватна транспортна зв'язність. Раніше все відбувалось через Донецьк і не відбувалось розвитку альтернативних транспортних зв'язків. Але нажаль війна продиктувала нові умови. Якщо обирати, то я зупинюсь на взаємодоповненні, бо ці два міста стали такими форпостами розвитку області. Не можливо уявити просто життя регіону без Краматорська і Маріуполя, навіть з точки значення символічного. Без цих міст регіон би просто zdegradував.</p>
<p>Ребро Ольга</p>	<p>Хотілось би щоб вони взаємодіяли, але на жаль вони не контактують. Я би обрала останню відповідь – вони розвивають як моноцентри, що не залежать один від одного, на жаль. Чому? Я у той час не займалася дослідженнями міст, але я проживала у тому регіоні і бачила що реально зв'язку ніякого не маю. У чому це проявлялось? Дуже банально – у відсутності логістики між містами. Просто не має зручного автобусу і зручної дороги – все. Просто якщо навіть цього не</p>

	<p>має, то які можуть бути комунікації між містами якщо ви туди просто навіть не приїдете. Базові моменти відсутні.</p> <p>А ще я не можу про це промовчати і яскраво ми побачили це у 2022 році, коли почалася повномасштабна війна – комунікації між містами відсутні і навіть не було узгоджено оборону, тили, комунікації між військовими підрозділами, між громадською адміністрацією, між головами міст. Ми бачимо що кожен сам по собі і навіть у такій ситуації комунікації не відбулося і на сьогоднішній день.</p>
<p>Якщо говорити про управлінські функції чи існує перетягування ковдри між Краматорськом та Маріуполем?</p>	
<p><i>Підгрушній Григорій Петрович</i></p>	<p>Якщо говорити у площині змагання. Ну так, в Краматорську обласна адміністрація, але питання тоді інше на скільки сильно і на кого це здійснює вплив у Маріуполі? Хто від цього страждає там? По суті Маріуполь – це місто -робітників, місто-інженерного корпусу, люди зав’язані здебільшого на металургійних комбінатах. На скільки вони страждають від того, що адміністративні установи знаходяться в Краматорську? Мені здається не дуже сильно . Така моя думка.</p>
<p><i>Барановський Микола Олександрович</i></p>	<p>Точно сказати не можу, бо не володію такою інформацією чи намагалися вони це зробити. Але думаю що частина функцій залишилися в Маріуполі, тим паче там більше адміністративних можливостей, навіть адміністративне приміщення. Ну з Краматорськом майже не зрівняти. Тим паче після 2014 року в Маріуполі скільки всього було зроблено, хоча і в Краматорську теж.</p>
<p><i>Кравченко Катерина Олександрівна</i></p>	<p>Зважаючи на те, що певні функції все ж таки залишилися в Маріуполі Краматорськ намагався показати свою потужність, у свою чергу Маріуполь продовжував доводити що він вартий бути обласним центром.</p>
<p><i>Гаврилюк Олексій</i></p>	<p>Я не знаю прям таких інсайдів, але мені здається що зіграв людський фактор. Функціонери і організації, що залишилися в Маріуполі – просто не захотіли переїжджати з суб’єктивних причин.</p>
<p><i>Ребро Ольга</i></p>	<p>Ні, ні, ні і ще раз ні. Взагалі чесно кажучи це вперше я таку думку почула від вас, що Маріуполь хотів на себе щось перетягнути. Маріуполь завжди хотів просто бути собою і мати можливість просто реалізовувати свій потенціал і точно я впевнена що він не претендував щоб у когось щось відбирати. Такого комплексу меншовартості точно не було. Просто можливість користуватися своєю історичною спадщиною, бути презентованим на карті України тим, ким він є і виконувати свою роль в економіці і в міжнародній діяльності – це все що хотів Маріуполь. Я спілкувалася з багатьма політичними лідерами та елітами міста і ніколи такою думки я не чула щоб Маріуполь хотів щось там на себе перетягнути.</p> <p>Маріуполь був на стільки самодостатнім що ти просто хочеш щоб в тебе було твоє і це не забирали. Все. Іншого не потрібно. Ти настільки привабливий що інвестиції до тебе самі прийдуть і тобі не потрібен якийсь там статус столиці. Це відчувалося усюди- серед політичних еліт, серед бізнесу, серед простих людей. Не було такого ми хочемо собі забрати статус. Ні. Просто бути собою.</p>
<p>Яка основна причина чому саме Краматорськ, а не Маріуполь став обласним центром?</p>	
<p><i>Підгрушній Григорій Петрович</i></p>	<p>На прикладі Донецької області вимальовується доволі цікава ситуація. Не найбільшому центру делегували адміністративну функцію. Чому? Очевидно центрим розміщення. Маріуполь зсунутий на південь і доступ до нього так собі і з точки зору часу, і з точки зору безпеки. У Краматорська є перевага в транспортно-географічному положенні.</p>

Барановський Микола Олександрович	Основна причина – безпекова. В Краматорську більше було гарантій, що не відбудеться ніякого руху, на відміну від Маріуполя, де лінія фронту досить близько і загроза завжди була на високому рівні.
Кравченко Катерина Олександрівна	По-перше. Краматорськ знаходиться віддалініше від лінії зіткнення, а Маріуполь ближче як до окупованої зони, так і до росії. Тому обирали з цілей безпеки центр. А також через Краматорськ проходять потужні транспортні шляхи, які відкривають дорогу і в Харківську, і в Дніпропетровську області. Краматорськ містить більше економіко-географічних плюсів в плані розміщення. А ще можна зазначити що місто більш компактне і мало більші імпульси розвитку на той час, бо Маріуполь мав кризовий період пов'язаний з ринковими відносинами з рф. В Краматорську бачили більше перспектив до виживання в таких умовах.
Гаврилюк Олексій	Мабуть з погляду що Краматорськ буд більш доступним для населення, ніж все населення буде їздити і отримувати певні послуги в Маріуполі. Ну і ще з погляду безпеки також. Бо лінія зіткнення безпосередньо була поруч з Маріуполем. Прифронтове місто навряд чи може адекватно виконувати функції адміністративного центра. Тому перш за все це економіко-географічне положення і безпековий фактор. На мою думку це було досить резонне рішення.
Ребро Ольга	Не можу сказати отак однозначно. Але можливо там була фізична база для того щоб переформатувати певні інституції, або ж можливо персонал, який взяв на себе цю відповідальність. Бо завжди основа – це людський потенціал, люди завжди будуть відновлювати, працювати, організовувати всі ці інституції, що перемістилися. І фізично перевезення документів, архівів туди було легше.
Кейс повернення McDonald's в Донецьку область. Мережа обирає Маріуполь, а не Краматорськ. Чому?	
Підгрушний Григорій Петрович	Суто прагматична мотивація. Ємність ринку в Маріуполі значна вища ніж в Краматорську
Барановський Микола Олександрович	Бізнес обирає місце, де більший попит, навіть закриваючи очі на більшу ймовірність загрози. В Маріуполі населення втричі більше за населення в Краматорську. І я думаю це відіграло вирішальну роль.
Кравченко Катерина Олександрівна	Нааявний потенціал економічного розвитку. Вихід до Азовського моря.
Гаврилюк Олексій	Ну вони завжди славилися тим що вони обирають найбільш людні міста в регіонах – це перший момент. А другий – можливо були якісь певні технічні показники в плані логістики, доставки, територіальна зв'язність з іншими точками мережі. Плюс, можливо, ще до 2014 року мережа мала відкритися в Маріуполі і ось мали виконати свою обіцянку. Тут треба більш глибоко вивчати мотиви.
Ребро Ольга	Скільки в Краматорську проживає людей? А в Маріуполі? Я думаю я дала відповідь на ваше питання. Чисто просто прибуток. Фактор кількості населення. Тут немає ніяких адміністративних чи ще якихось факторів. Все банально просто більше людей – більше купівельна спроможність. Особисто я була проти будівництва Маку там де вони хотіли його будувати. Там була дуже погана історія. Вони так нахабно заїхали в місто, так нечестно. Містяни були не проти відкриття

	<p>франшизи, але вони так запхалися на центральний сквер біля згорівшої будівлі міської ради і хотіли будувати там МакДрайв, там де пішохідна зона. Тобто це було дуже жакливо з точки зору керівництва МакДональдсу до громади. Містяни ули дуже обурені такою поведінкою. Це центр міста, це зона для пішоходів і це сквер. Вони хотіли там рубати дерева і ставити на найбільш перевантажене перехрестя міста – МакДрайв</p>
<p>Перспективи Донецької області після деокупації територій з точки зору поліцентризму (гіпотетично звільнені всі території). Чи відновить Донецьк свій статус регіональної столиці? Якою буде роль Краматорська та Маріуполя?</p>	
<p><i>Підгрушній Григорій Петрович</i></p>	<p>Це дуже складне питання з багатьох міркувань. Тут постане питання після перемоги реінтеграції цієї території. Це об'єктивно і без цього ніяк. І в умовах реінтеграції повертати адміністративний центр в місто, яке 9 років було окуповано і ми взагалі не знаємо що там відбувалося і хто там залишиться і т.д. – це нереально. Ясно, що Краматорськ буде залишатися якийсь час центром. У мене така думка. І це буде виправдано. А територія, що перебувала не під контролем України, я не знаю яка буде вибрана модель реінтеграції, ми не можемо це прогнозувати, але реінтеграції буде обов'язково. Яка вона буде теж важко сказати, жорстка, м'яка – ми не знаємо.</p>
<p><i>Барановський Микола Олександрович</i></p>	<p>Багато буде залежати від того в якому стані будуть ці населені пункти після деокупації. Буде залежати від того, які міста найменше постраждали. Але я думаю, що якщо буде прийняте рішення відновити Донецьк, а я думаю таке рішення, обов'язково буде прийняте, то в період декількох років Донецьк відновить свій статус. А в перші роки, я думаю що ці функції буде виконувати той самий Краматорськ, якщо він буде у такому ж стані, умовно як зараз. А потім вже і можливо всі функції з часом повернуться до Донецька. Маріуполь і Краматорськ. Їх доля буде залежати від регіональної політики, яку будуть проводити. По-перше, вони точно залишаться районними центрами. Можливо буде все ж таки якийсь розподіл функції між містами.</p>
<p><i>Кравченко Катерина Олександрівна</i></p>	<p>Велике питання з чим ми вийдемо після перемоги. Маріуполь напівзруйнований, Бахмут майже повністю і велика площа зазнала значних втрат, деіндустрілізації. Також знаємо що окупанти паразитують на окупованих територіях просто щоб зробити біди. Я думаю що при відході вони будуть намагатися завдати максимальної шкоди по всіх фронтах.</p> <p>Ми не знаємо як пройде деокупація бо це доволі складний процес. І ми не можемо спрогнозувати в якому стані будуть населені пункти після закінчення бойових дій.</p> <p>Я думаю що Донецьк все ж таки відновить свій центральний статус. Бо для нашої держави буде дуже важливо не тільки повернути всю цю територію, але й певним чином реабілітувати ці міста, бо вони повертаються в лоно України і я думаю будуть прикладені надзусилля для їх інтенсивного розвитку. Тому я думаю Донецьк поверне свої функції.</p> <p>Краматорськ-Слов'янськ-Дружківка продовжать розвиток як така агломерована зона. Тим паче що люди з дуже зруйнованих міст будуть прагнути повернутися до свого регіону, але скоріш за все можливість буде в перший час зробити це тільки в більш вціліли міста.</p> <p>Краматорськ буде значним полюсом розвитком у будь-якому випадку.</p>

	<p>Щодо Маріуполя. Я думаю відновлення буде дуже складним. Значна частина міста наразі це суцільні могильники, на жаль. Значна руйнація і чи будуть відновлювати це з тим самим функціоналом як це було до – невідомо.</p> <p>Єдиний шанс Донецької області у майбутньому – це якраз таки поліцентризм. Бо ми не можемо замкнутися на відновленні, розвитку тільки одного центру, бо тоді тут буде просто випалена земля. Ми маємо розвивати нові функції, які не пов’язані з класичним економічним профілем міста. Можливо це будуть інші напрямки, не промислові, якісь креативні, інноваційні, можливо це будуть якісь айті-хаби. За період з 2014 року ми побачили що дуже багато пасіонарного активного населення. Люди показували і свою політичну позицію і на скільки вони люблять рідні міста і країну і що вони можуть і готові до змін. І якщо нам вдасться зберегти цей запал і повернути людські ресурси, то ми зможемо відновити Донеччину і такому поліцентричному форматі. Єдине що з трошки іншими орієнтаціями.</p> <p>Коли це буде? Це велике питання. Там треба буде проводити потужні розмінування і ми не можемо гарантувати ефективність. Думаю певні території будуть куди в’їзд буде заборонений ще досить довго. Будемо сподіватися що кожне місто знайде свою нішу, перспективи та можливості розвитку.</p> <p>Головними центрами все ж таки залишиться Донецьк, Краматорськ, Маріуполь. Покровськ я думаю, бо воно більш-менш вціліле, Слов’янськ також.</p>
<p><i>Гаврилюк Олексій</i></p>	<p>Після деокупації я обома руками за щоб Донецьк знову став адміністративним центром і розбудовувати його. Але звісно має бути перехідний період, бо умовно перші роки 5 буде тяжко це зробити. Може бути спротив населення з різних точок зору.</p> <p>Тут буде суперництво на перших етапах 100% між Краматорськом і Донецьком. Маріуполь не буде конкурувати, напевно, через свою зруйнованість. На відновлення треба буде багато часу і фінансів. Я думаю років 5 - це буде ще Краматорськ.</p> <p>А потім може буде модель, коли певні функції буде розподілені між містами.</p> <p>Після перехідного етапу Донецьк думаю буде столицею регіону. І це важливо і з символічної точки зору, бо ми повертаємося так би мовити до довоєнного життя, але звісно поліцентризм, який був до 2022 року буде важко відновити, він буде набувати нових сенсів і вкрай важливо проводити зважену регіональну політику, щоб ми всі наші інвестиції та проєкти не тільки в великі центри, але і щоб була підтримка малих міст і містечок. І звісно ж необхідний постіндустріальний розвиток або високотехнологічний індустріальний.</p> <p>І до 2014 року Донецька область була відносно таким ІТ-хабом, тому я думаю що цю сторону треба розвивати ще інтенсивніше. Безумовно економічний профіль області ніколи вже не буде таким яким був раніше, бо ми знаємо що маємо екологічну катастрофу і з шахтами, і сільськогосподарські угіддя або заміновано або інші типи забруднення на них. Тому і аграрна сфера буде дуже важкувата на перших етапах так точно. Тому я бачу розвиток у сфері послуг, ну і модернізувати наявні вже індустріальні підприємства. Можливо буде розбудова машинобудування нового вектору. Тут ще важливий момент показати інвесторам і дуже постаратися щоб зробити позитивний ребрендинг</p>

	<p>іміджу Донецької області у післявоєнній відбудові, щоб інвестори не боялися вкладати капітали. Тому я думаю що буде потужний поштовх розбудови якоїсь військової інфраструктури щоб показати секьюрності і у цьому буде виклик.</p>
<i>Ребро Ольга</i>	<p>Я думаю що через те що Донецьк не зруйнований фізично так як Маріуполь, то там буде простіше відбудувати регіональний центр і там продовжують жити багато людей і легше буде туди повернутися фізично в свої дома, в свої квартири людям, що покинули їх ще у 2014 році. Наприклад я можу туди повернутися, у мене там досі є квартира і я можу повернутися за умови повернення Донецька і продовжувати своє життя там. Інші регіональні центри за рахунок того що вони мали більше функцій- вони прокачалися, вони просто можуть розвиватися і не бути просто периферією. Знаєте це жахливий сценарій, коли все добре в центрі, а на периферії все погано. Тобто може бути сильний центр і сильні менші міста і загалом це буде підіймати рівень регіону. Я думаю після повної деокупації чому б Донецьку не повернути собі статус столиці регіону. Географічно та логістично – це логічно і плюс фізично він так сказати зберігся певною мірою.</p>
<p>Яку б модель Ви рекомендували для територій Донецької області, що мають спільний кордон з росією?</p>	
<i>Підгрушній Григорій Петрович</i>	<p>Питання. Якою на той час буде росія. Чи це буде кордон з росією, чи це буде кордон з дружньою Кубанню, чи з войовничими землями війська Донського. Ми ж не знаємо. Знову ж таки в залежності від ситуації в одних випадках- це дуже жорсткий режим, а в іншому, можливо, це взагалі якийсь спільний євро регіон створювати. Від жорстких обмежень до відсутності кордону як такого. Все залежить від ситуації.</p>
<i>Барановський Микола Олександрович</i>	<p>Залежати це буде від результатів війни. В якому стані після війни буде перебувати росія. Вона зберігатиме цілісність, вона зберігатиме економічну потужність, вона буде мати спроможність напасти ще чи все ж таки вона зазнає суттєвої поразки і нічого більше не буде робити. Але мені здається має бути буферна зона на прикладі Чернігівської області (мінування певної ділянки біля кордону, встановлення фортифікаційних споруд, тощо).</p>
<i>Кравченко Катерина Олександрівна</i>	<p>Мені подобається досвід Харківської області. Треба підтримати незалежність БНР щоб нас відділяла певна смуга, яка б змогла певним чином гарантувати якусь безпеку. І ми бачимо що наше військово-політичне керівництво говорять про те, що нам потрібна зона безпеки приблизно 45 км. Нам треба відстоювати таку позицію і тільки тоді ми можемо говорити що Донеччина може спокійно розвиватися. Якщо такої угоди не буде досягнуто то тоді Донеччина перетворюється у таку форпостну територію, що має весь час мати на території війська і переходити на формат життя як в Ізраїлі. Іншого варіанту тут просто немає. Але повноцінного навряд чи ми зможемо забезпечити таку ж модель у нас.</p> <p>Найкращий варіант це політичне рішення наявності буферної зони. Всі інші варіанти дуже коштовні і ми навіть не зможемо економічно розвивати регіони прикордонні через можливу загрозу і це унеможливує інвестиційну привабливість.</p>
<i>Гаврилюк Олексій</i>	<p>Кубань у складі України – не погана ідея. Але якщо відштовхуватися від таких от реалій, то безумовно однією з важливих умов мирного урегулювання війни (що є мало ймовірним) – це звільнення усієї території і урегулювання проблеми, яку ми ще не вирішили з часів</p>

	<p>набуття незалежності – делімітації та демаркація кордонів. І це має бути надважливим моментом у мирному договорі. І тоді вже розбудувати вздовж усього російсько -білоруського пограниччя дуже сильну мережу захисту нашої території і постійні мобільні групи біля кордону, і постійний моніторинг кордону за допомогою техніки, так само і патрулювання в морі. Всі види захисту застосувати. Системи купол як в Ізраїлі застосувати на прикордонних регіонах, щоб показати жест готовності до захисту.</p>
<i>Ребро Ольга</i>	<p>Ну найголовніше це лінія оборона і протиповітряна оборона по всьому кордону. З таким сусідом кордон має бути обов'язково фізично захищений. Можливо кілька аеродромів з літаками. Не знаю як, тому що кінець війни на жаль не близько і ми не знаємо навіть на яких умовах вона закінчиться на жаль.</p> <p>Я думаю при будь-яких навіть найпозитивніших варіантах країна має мати сильну армію, а не отак «Ось все ми перемогли – ми складаємо зброю». Тобто ми маємо мати найновітнішу зброю щоб війна не повторилася. Тому що коли ти маєш найновітніші технології оборони і в значній кількості, то на тебе не будуть набати.</p>

Фотофрагменти онлайн-інтерв'ю з експертами

Рис. Д.1. Фрагмент експертного інтерв'ю з Підгрушним Григорієм Петровичем.
14.04.2023

Рис. Д.2. Фрагмент експертного інтерв'ю з Барановським Миколою
Олександровичем. 17.04.2023

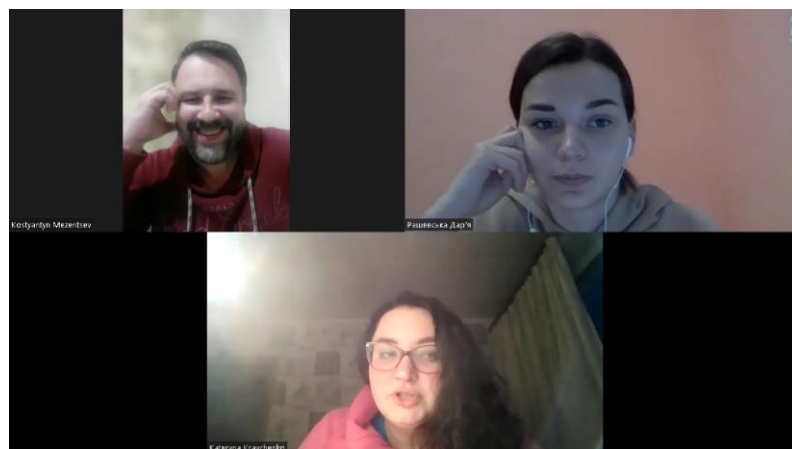

Рис. Д.3. Фрагмент експертного інтерв'ю з Кравченко Катериною
Олександрівною. 19.04.2023

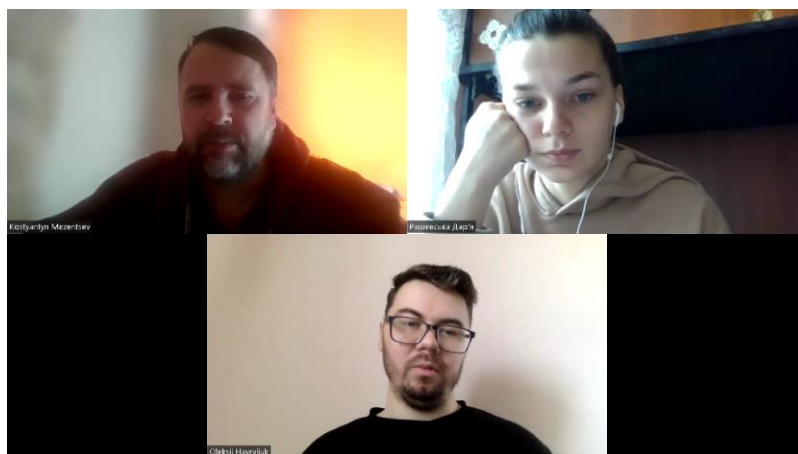

Рис. Д.4. Фотофрагмент експертного інтерв'ю з Гаврилюком Олексієм Костянтиновичем. 21.04.2023

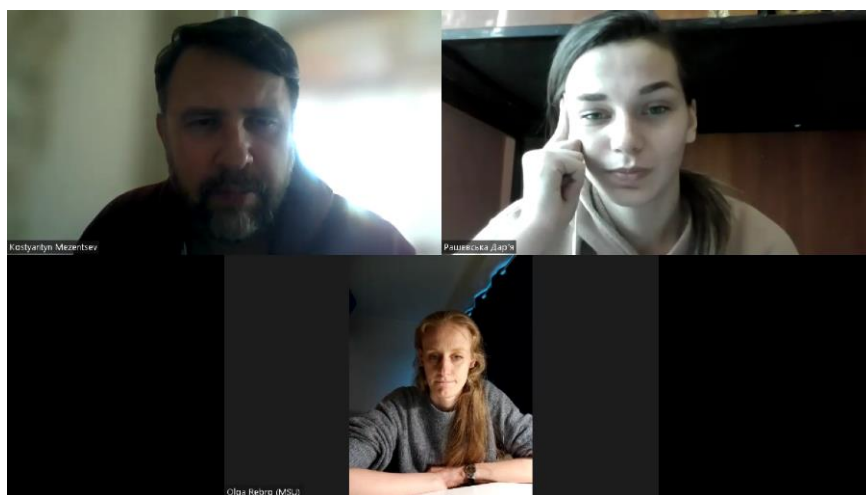

Рис. Д.5. Фрагмент експертного інтерв'ю з Ребро Ольгою Вікторівною. 24.04.2023.

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
Рашевська.pdf

Документ відправлено: 20:12 22.05.2023
Документ отримано: 20:13 22.05.2023

Власник документу

Електронний підпис

20:12 22.05.2023

Ідентифікаційний код: 3665502666

Рашевська Дар'я Андріївна

Власник ключа: Рашевська Дар'я Андріївна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 20:11 22.05.2023

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 3ED5083160DBC59B040000000273E00CB810401

Тип підпису: кваліфікований

Отримувач документу

Електронний підпис

20:15 22.05.2023

Ідентифікаційний код: 2611013675

МЕЗЕНЦЕВ КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

Власник ключа: МЕЗЕНЦЕВ КОСТЯНТИН ВОЛОДИМИРОВИЧ

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 20:15 22.05.2023

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 248197DDFAB977E504000001019E400348FCA03

Тип підпису: удосконалений